

ՀԱՅԿ

[illegible]

17^ր ՏԱՐԻ.—ԹԻԻ 7. (591)

14 ֓ԵՏՐՈՒՐ 1904

ՇԱՐԱԲԱԹԵՐԻ «ԾԱՂԻԿ» ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՐԵՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ
ԳԱՅԱՌՆԵՐՈՅ համար, տարեկան 60. Վեցամսեայ 30 դր. — Գու Լույս համար, տարեկան 50. Վեցամսեայ 25 դր. — ԱՐՏԱՍՏՆԱՆԻ համար,
տարեկան 14. Վեցամսեայ 7 ժր. : — Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամէն ամսու մէկին: — Ձեռքք հատր 40 փարայի կը ծախուի:
Նամակ կամ որ եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ Կալաքս, Գուրեւնոյու Խան քիւ 7

درء موده غلطهده قورشونلو خاننده نومرو ۷ زاغيك فخرهسي ادارهسي

RÉDACTION DE LA REVUE „DZAGHIK“ Kourchoum Han, N. 7, Galata, Constantinople.

ԳՐՈՂԻՆ ԻՐԱԽՈՒՆՔԸ

Լ ԵՒՈՆ ՔԻՐԻՇՃԵԱՆ

տուողը եղաւ Յովհաննէս Գաղանճեանի
«Թրքահայ Գրականութիւնը 1903ին»
խորագրով յօդուածը, զոր հրատարա-
կեց «Խափս»:

Յիշեալ յօգուածը կարգացողները քիտուն թէ, ի մէջ սյլոց, իմ մասին ալ մէկ երկու քաջալերիչ տողեր կը պահուէնակէր ան, որոնց համար չուշացայ շնորհակալ ըլլալ յարգոյ յօգուածագրին: Իսկ ինչ որ շնորհակալութիւններու հետ թոքատ գրկել չբաշուեցայ, իրապէս զգացուած ցաւի մը արտայայտութիւնն էր, զայրոյթ մը աւելի, անոր համար որ յիշեալ գրական տեսութեան մէջ, մէկ կողմէ անտես առնուած էին գրական շատ մը յիշատակելի անդքեր, և միւս կողմէ տեղ տրուած էր մանրամասնութեանց:

Եւ սակայն, մեր լրագրական բար-
քերուն վրայ ունեցած ծանօթու-
թեամբս, անդիտակցարար արգարա-
յուցի յօգուածադիրը, խորհելով որ
ինչ ինչ խմբագրական նկատումներ
կրնան այլակերպած ըլլալ «գրական
տեսուխեան» այս կամայն մասը:

Ենթադրուի ինն էր այս որ

դժբախտաբար իրականութեան փոխ-
ուեցաւ, ինչպէս կ'երեւայ հետեւեալ
պատասխանէն, զոր երէկ ստացա-
ցովհ. Գաղանճեանէն: Այդ հետա-
քըրքրական վաւերաթուղթը հրատա-
րակութեան տալու առթիւ, պէտք կը
զգտամ, յայտարարելու որ իմ կողմէ ոչ
մէկ փոփոխութիւն մտցուած է անոր
մէջ, և նոյն իսկ առաջին մէկ քանի
տողերը, զորս կրնայի յապտել անա-
պարծի մը տեղ չանցնելու համար,
հարկադրուեցայ նոյնութեամբ հրա-
տարակել, որպէս զի անոնց տեղ դըր-
ուելիք կախման կէտերը այլ և այլ
ենթադրութեանց տեղի չտան:

Եւդոկիա, 1/14 Փետր. 1904

Մեծալարգ

ՏԵԱՐ ԼԵՈՆ ԳԻՐԻԴՆԵԱՆ

Կ. Պոլիս

Ազնիւ եղբայրանկից

Մեծ հաճոյքով ընդունեցի ձեր նամակը եւ ուրախ եմ որ ձեր գրական գործունէլութեանն նուիրած արդար գնահատումի քաւի՛ր մը տողերս արթնցուցեր են ձեր մէջ ինծի նկատմամբ այնքա՛ն ազնիւ համակրութիւն մը զոր վայելելը մեծ բերկրութիւն է ինծի համար: Ապահով եղիք որ առաջին օրէն իսկ ձեզի համար ե՛ս ալ ունեցած եմ համակրանքի այն միեւնոյն անկեղծ զգացումը որ ձեզ մղեր է զիս բարեկամ ու եղբայրակից կոչելու:

Գալով Մասիսի մէջ հրատարակած գրական տեսութեանս, չէք զիտեր թէ ի՛նչքան զայրոյթ ու սրտալուզութիւն զդացած եմ այդ առթիւ։ Ինչպէս չատաղէկ գուշակեր էք, գրիչ խաղացած է այդ յողւածիս մէջ եւ կ'երեւի՝ խմբագրական ինչ ինչ նկատումներով — զոր ո՛չ մէկ կերպով պիտի չլինայի արագարացնել — բաւական կարեւոր մասեր յապտուած են եւ անպէտ բաներ ալ՝ աւելցուած։ Յիշեմ քանի մը հատր։

1913ի սկզբը Մաղիկին իբրեւ շաբաթաթերթ, Եւփոստանեանի խմբագրապետութեամբ հրատարակութեան սկստելու պարագան վերցուած է։ Ինքնադիր վէպերը յիշուած ատեն զանոնք հրատարակող թերթերուն անունները յապաւուած են թերեւս անոր համար որ այդ անուններու շարքին մէջ հարկ պիտի բլլար պահել նաեւ Մաղիկի անունը, որ Տիկ. Զապել Եսայիանի «Ապաստան Սրահին մէջ»ը հրատարակած է։ Նաեւ այս աթիւ՝ Տիկ. Եսայեանի գրական հրապարակին վրայ երեւումին եւ անոր գրական գործունէութեան գնահատութիւնն ընող հատուած մը ամբողջութեամբ մէկդի թողուած է։— Աւպոյաճեանի բանասիրական ուսումնասիրութեանց մէջ իբրեւ էն կարեւորները յիշատակած էի Մաղիկի մէջ հրատարակած «Հայ վիպագրութիւնը» եւ «Հայ եկեղեցական երաժշտութիւնն ու ձայնագրութիւնը»։ այս յիշատակութիւնն ալ միեւնոյն բախտին արժանացած է բողոքովին ջնջուելով։ Մտենախօսական, քննադատական ճիւղը մշակող քանի մը գրագէտներու անուններ յիշած էի որոնց մէջ էին ձեր եւ Դր. Մայիսաի անունները, ասոնք եւս վերցուած են։ Դիւտական յոգեւածներու վրայ խօսելու ատեն մասնաւորապէս յիշատակած էի Մ. Նալպանտեանի (1) անունը որ նոյնպէս ջնջուած է, ինչպէս վերցուած է նաեւ Քրիզանթէմէն Ետը՝ Թօյաեանի (Կալբօշ) անունը որ կարծեմ կարժէր յիշատակութիւն մը։ Հրատարակուած գրական ուսումնասիրութիւններու վերաբերեալ հատուած մըն ալ նմանապէս կրճատուած է, ուր յիշուած էին մասնաւորապէս Մաղիկի հրատարակած ուսումնասիրութիւնները, Բնապաշտութեան, Գերման Գրականութեան, Նիչէի եւայլնի վրայ, Կը տեսնես, սիրելի Քրիշճեան թէ բաւական կարեւոր բաներ զո՞ւ զացած են յիշեալ խմբագրապետին անձնական նկատուիմներուն Չմոռնաւ յիշել ըրած յաւելումները եւ փոփոխութիւնները, զորօրինակ՝ Յուսակին յիշատակութիւնը որ մտքէս անգամ անցած չէ։

(¹) 1903ի Ծաղիկին մէջ:

Չեմ գիտեր թէ մեր խմբագիրները ուսկէ՞ կ'առնեն իրենց աշխատակիցներու գրածներն այսպէս ըստ հաճոյս փոփոխելու, խեղաթիւրելու իրաւունքով։ Այնչափ անքան տխուր ու զայրացնող է որքան տեսնել յօդուածիդ ամբողջութիւնը այսպէս խեղանդամօրեալ, կամ ստորագրութեանդ ներքեւ տեսնել բաներ՝ զոր գրած չես, որոնք քու կարծիքդ չեն։ Գիտէ՞ք որ մեղի պէսները, որոնք իրենց յօդուածներուն համար սր եւ է փոխարինութիւն չեն ստանար, իոյ իբրեւ amateur ներքին բարոյական գոհունակութեան մը համար է որ 'ր գրեն, եւ երբ աչ գոհունակութեան անխառն վայելքն ալ չեն կրնար ունենալ, կրնաք երեւակոտիլ թէ ինչքան կը վշտանան, կը ջլատանան ճիշդ այս հոգեկան վիճակին մէջ եմ ես ալ եւ կրնամ բնիլ թէ գոնէ Մասիսի համար վերջինը պիտի ըլլայ այդ յօդուածս։

Այս ամէնը, իբրեւ անկեղծ եղբոր մը՝ քեզի բռնէ ետքը, շատ կը վախաճէի գիտնալ թէ ինչ մոռացումներ կամ վրիպումներ ունեցած եմ այդ տեսութեանս մէջ, շատ շնորհակալ պիտի ըլլայի եթէ ինծի մատնանիչ ընէիք այդպիսի կէտեր՝ ինչպէս խոստացած էք։ Առանկ բաներու համար վշտանալու սովորութիւնը չունիմ եւ որ եւ է անկեղծ գիտողութիւն սիրով կրնա՞նք ինչպէս կրնգունիմ թէ կրնամ մոռացումներ ունեցած ըլլալ։

Ծաղիկին մէջ երեւակ ստորագրութեամբ գրողը կենթադրեմ թէ դուք եղած ըլլաք, իրաւ է՞ արդեօք։ Շնորհակալ կ'ըլլայի եթէ իմօցնէիք։

Ձերդ սիրայիլ բարեկերպ
ՅՈՎՀ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Իրողութիւններ կան, որոնց վրայ խորհրդածութիւններ ընելը աւելորդ կը դառնայ այլեւս, ինքնին այնքան պերճախօս կ'ըլլան անոնք։

Յովհ. Գաղանձեանի նամակը այդ կարգի իրողութիւն մըն է։ Ոչնոր թուղած տպաւորութիւնը չա՛տ աւելի տխրօրէն աղգու է, քան հռետորական ու գրագիտական օրէնքներով կողմնաւոր բացազանչութիւնները։

Այդ նամակին հրատարակութիւնը մէկէ աւելի օգտակարութիւններ կը ներկայացնէ մեր գրականութեամբ հետաքրքրուողներուն համար։

Առաջինը.— «Մատենի հրատարակած ու այնքան ջատագոված «գրական տեսութիւն»ը այս յաւելումով աւելի տեղեկութիւններով մատամբ կ'ամբողջանայ։

Երկրորդ.— Գրական վաղեմի ու օգտակար աշխատանք մը որ մշտապէս ատիճան կը վշտանայ իր յօդուածին մէջ մնացած փոփոխութիւններէն, այս առթիւ բարոյական գոհացում մը կը ստանայ։

Յերրորդ.— Բոլոր անոնք որ «խեղաթիւրուած» գրական տեսութեան մը վրայէն եղբակցութիւններու յանդէպան, եւ յօդուածագրին նկատմամբ աննշարժ կարծիք յայտնելին անձամբ կամ հրապարակաւ, անշուշտ պիտի ցանկն իրենց ակամայ սխալին համար։

Չորրորդ.— Բայց ինչ որ այս մասնաւոր պարագաներէն անկախ է, եւ աւելի ընդհանուր գոյն ունի, «գրողի իրաւունք»ին բռնաբարումն է, որուն վրայ խօսելու առիթ կուտայ յիշեալ նամակը։ Մեր լրագրական բարբերուն մէջ արմատացած սովորութեամբ մը ամէն թերթ ունի իր թուով աւելի կամ նուազ favorinները, ինչպէս նաեւ աւելի կամ նուազ առողջ սկզբունքները, զորս կը խնկարկէ անդադար։ Մեր լրագրագետներն ալ իրենց պատկարակութեան եւ ապրելու կերպին համաձայն կալմած են աղգեցութեան շրջանակ մը։ Մեծ մասամբ անձնական շահերէ եւ նկատումներէ յոռաջ եկած այս ողբալի երեւոյթը նորէն լրագրական ու հրապարակագրական տեսակէտով ունի իր մեղմացուցիչ պարագաները, բայց երբ զուտ գրական ու գաղափարային սկզբունքներն են որ կը շահագործուին, կը խեղաթիւրուին, ահա՛ կրկնապէս մեղադրելի պարագայ մը։ Գրական քննադատութեան պէս մարտը ոյժ մը սոսկ անձնական հայեցակէտներէ գրգռելով պղծել, գրականութեան մէջ անուն եւ հեղինակութիւն ունեցող մը հրապարակաւ ծիծաղելի դարձնել, ահա՛ ընդհանրացած բարք մը մեր մէջ, որուն օրըստօրէական ծառայման պատճառաւ ներկայ գրական անկումը գուցէ շատ երկարատեւ ըլլայ գեռ։

Գրականութիւնը, որ աննիւթական ու անշահախնդրական ուղղակի մըն է, քաղաքակրթութեանց բարդաւորման համար, ամէնէն արհամարհուած քուլթի կտորը կը դառնայ, երբ անձնական հաշուեյարդարութիւններով պարագայ մարդոց ձեռքը խաղալը ըլլայ։ Ստորագրութիւն մը պէտք չէ որ ըլլայ այն հանրակներ զոր կարելի է գործածել ըստ հաճոյս։

Գրական, ինչպէս գործունէութեան ամէն կարգի տաղարէզներու մէջ՝ ծառայութեան իրաւունքով ձեռք բերուած հեղինակութեան տէրերուն հանդէպ միշտ յարգող մը ըլլալովս հանդերձ, չէի կրնար ըստ իմ անցնիլ ներկայ դայկակեցեցիլ պարագային վրայէն։ Ոչնոր համար է որ՝ նոյն իսկ աչքի առջեւ ունենալով այսուհետեւ «Մատենի» մէջ հրատարակելի «մեղմարական» անսխալութիւնները, համարձակեցայ այս ամէնը պարզել։

Եւ մտածել թէ նոր մըն է, նորագոյն մը աւելի, որ լրագրական այս տխուր բարքերը վաղեմի լրագրողի մը մատնանշելու հարկին տակ կը գտնուի։

ԻԶՄԻՐԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ
Իզմիրի մեր Մեծ բաժանարդներուն պայմանագրով 1904 Յունիսի 31ին լրացած ըլլալով կը խնդրուի որ եթէ կը փափաքին թերթիս կանոնաւոր կերպով իրենց հասցէին զընկուիլը, հաճին մանտարողով ուղղակի մեղ հասցնել իրենց բաժնեգիրն։

Վ Է Պ Ը (*)

Ե.

ԱՓԱԶԱՆՑ գրգռում գիշեր մը անցընելէ ետքը Հրանտ շատ կանուխէն արթնցաւ եւ պէտք

եղած պատրաստութիւնները տեսաւ աշխատութեան սկսելու, հակառակ իր ծրագրած գործին որ գինքը բոլորովին գրաւած էր տեսակ մը պարագայութիւն կը զգար ներսը, արդէն յուսախաբութիւն մը գրեթէ. գրասեղանին վրայ մէկ կողմ գրաւ նօթերը եւ ճերմակ թերթեր իրարու վրայ դիզեց մեքենական աշխատութեամբ մը զրազելու ներքին ձգտումով, յետոյ զանոնք ձգելով ձեռքը տարատիւ գրականներուն մէջ մեղմիւ մօտիկցաւ բաց պատուհանին, առաւօտեան զով եւ պայծառ օդը լուսաւոր ճերմակութիւն, մը կուտար ամէն բանի, գեռ արեւը չէր բարձրացած հորիզոնին վրայ բայց ազդին անդին ճառագայթներ կ'իյնային տանիքս ներուն կզմնտարներուն վրայ, թեթեւ հով մը կը սարսուցնէր տերեւները եւ գեռ նոր բացուող ծաղիկները այնքան վառ փուկ, աննիւթական եւ թափանցիկ էին որ կարծես պիտի հասնէին իրենց բուրմունքին մէջ. . . բոլոր կուրծքովը Հրանտ կը ներշնչէր մաքուր օդը, արտեղութիւն նով մտածելով իր քրոջը հետ ունեցած վիճաբանութեան վրայ։ Արդարեւ որքան փոխուած էր անիկա, որքան տարբեր իրմէն, գրեթէ օտար։

Իրենց հաղուադէպ նամակագրութեանց մէջ առիթ չէին ունեցած զիրար ճանչնալու եւ հիմակ կը զգար թէ հեռուէն, քրոջը կամ քրոջ մը վերացական գաղափարը որքան աւելի սիրելի եւ նուիրական էր իրեն համար քան այդ բան չի հասկցող աղջիկը։

— Կարելի բան է որ մէկ մօրմէ ծնած ըլլանք կ'ըսէր իւրովի։

Հակառակ իր բոլոր ջանքերուն անիկա կը ներկայանար իր մօքին նախորդ գիշերուան անախորժ գերին մէջ, չափազանց փքուն, միտքը անարժան հաշիւներով պարարտացած, անգթօրէն հեգնող իր խեղալիզ երիտասարդի խանդավառութիւններուն, գրեթէ չար սնամիտ եւ աղէտ։ Ահ. . .

Ու աչքերուն մէջ կ'զգար գրեթէ անոր կարծր նայուածքը, ու իր բոլոր հոգիին վրայ յօգնութիւնը, նոզկանքը անոր շահաւէր հաշիւներուն, ականջներուն մէջ կը բզզար։

(*) Շար. նախորդ թիւերէն։

— Յակօբ աղան ուսեալ մարդ չէ բայց
դրամ վաստակիլ գիտէ. քիչ մը կոնակը
ծեծելով, քիչ մը շողօքորթելով կրնաս
յաջողիլ քովը մտնալու . . . Ինչ կ'ըլլայ
ըսէ որ վաճառականութենէ կը հասկնաս,
հաշիւ բռնել գիտես, ինչ գիտնամ, ան-
գամ մը որ քովը մտնաս, ետքը դիւրին է
բան մը բնելը . . .

Պահ մը կեցաւ աշքերը խոշոր բացած
դիմացի հորիզոնին վրայ. «Պէտք է աշ-
խատիլ» զաղափարը ուղղակի զինքը իր
գրական մտահոգութիւններուն դարձուց-
հանգարտօրէն գրասեղանին եկաւ եւ սկը-
սաւ աշխատիլ:

Ժամեր անցան տանը միւս անդամները
արդէն մեկնած էին տունէն. կտուքը դի-
ւերեք տարած էր զէպի Գատըզիւղ իրենց
տիրական այցելութիւններուն. Հրանտ իր
զբաղած վիճակին մէջ լսած էր անոնց
հեռանալը բայց զլուսը իսկ չէր բարձրա-
ցուցած: Երկունքի տաժանելի եւ հեշտա-
ւէտ ջանքերուն մէջ բաւական ատեն
թարթափելէ ետքը հիմակ իր առաջին
տողերուն զօտարութենէն անցած զիւ-
րաւ կարտագրէր հետզհետէ կարգի բերե-
լով իր մտքին մէջ զիզած տպաւորու-
թիւնները, զգայնութիւնները, մասնաւոր-
ապէս, երբեմն երկչոտութեամբ իր վերջին
տողերը կը կարդար, տարակուսելով ա-
նոնց վրայ, երբեմն ալ սրտի ցաւազին
անձկութեամբ մը կը կենար, կը նայէր
գրածին եւ կը մրմնջէր վարանքով:

— Ծիծաղելի է, ծիծաղելի է . . .

Ահ ծիծաղելին . . . հրէշը, որ կը խո-
յանար մտքին մէջ մէկէն իր բոլոր անո-
ղք cynisme-ով, ամենէն առաջ պէտք էր
անկէ զլուշանալ, անոր գէմ զօրանալ.
անիկա թշնամին է, միայն ծիծաղելին է
որ աններելի կը դարձնէ ո եւ է գրական
գործի մը գոյութիւնը. անիկա խնդացնել
կուսայ ամենէն սրտազին ազաղակին
վրայ, անիկա յուզմունքին կը հակադդէ,
ցաւը կը տգեղցնէ եւ ամենէն վսեմ զգա-
ցումը տղայական ոչնչութեան մը կը վե-
րածէ:

Հրանտի միտքը դրաւող շարունակա-
կան հոգն էր ասիկա ամէն անգամ որ
բան մը արտագրէր. առանց կարենալ
բացատրելու թէ ինչո՞ւ այս անգամ բո-
լորովին ուշադրուած կ'ըզար այդ մտա-
հոգութիւնով, եւ հետզհետէ սեւեռուն
զաղափար մը դառնալով զգալի յոգնու-
թիւն կը դատճառէր իր ուղեղին:

Քիչ մը հանգչելէ ետքը որոնց միջոցին
մէկիկ մէկիկ գրուած թուղթերը աչքէ
անցուց, նորէն սկսաւ աշխատութեան եւ
ալ մէկ շունչով առաջին զլուխին առաջին
ձեռքը վերջացուց:

Յոյսը դնելով անոնց կրկին սրբագրու-
թիւններուն վրայ առանց վերստին կար-
գալու աճապարեց պարտիզ այս անգամ
զուարթ եւ երգելով քթին տակէն:

Կէս օրի մօտ էր արդէն, սպասուհին

մեծ աղմուկով ճաշը պատրաստելու վրայ
էր, երբեմն արտորայով կը հասնէր մին-
չեւ պարտէզ ձեռքը կը գնէր ձակտին եւ
կը նայէր դիմացը արեւին ձգած ճառա-
գայթերուն երկարութենէն գուշակելով
ժամը: Ոսկեգոյն աքաղաղ մը հաւնոցին
վրայ բարձրացած կ'երգէր իր կոկորդին
բոլոր թրթրուն եւ ջինջ երգը յետոյ թե-
ւերը թօթուելով որոնք կը պսպղային ա-
րեւին ցոլքերը փոխ տառած, իջաւ գետին
աղբանոցին մէջէն հատիկներ որսալու:

Հրանտ պարտէզին մէջ կը պտուտէր
աչքը առածին չափ զիտելով շուրջը. կար-
ծեա մեծ հոգէ մը ազատած էր եւ ինք-
զինքը տուաւ բոլորովին իր սրտին ուրա-
խութեան. հիմա ալ եւս բաց օդին խոշոր
ձառերու իրարու միացած ճիւղերուն ներ-
քեւ խորհելով իր արտագրած էջերուն ա-
ւելի ներողամիտ էր եւ անհամբերութեամբ
կրպակէր երեկոյեան որպէս զի Սարգիս
իր մօտ վերադառնայ եւ անոր կարգայ իր
գրածը:

Այլ սակայն երեկոյին Սարգիս բոլորո-
վին գէշ տրամադրուած վերադարձաւ,
հակառակ Հրանտի ստիպումներուն անիկա
չուզեց խոստովանիլ իր նեղութիւնը. թե-
թեւ մը չիկնելով ամէն անգամ որ Հրանտ
խօսքը կը դարձնէր այդ կէտին:

— Վերջապէս ո՞վ քեզի բտաւ որ հոգ
ունիմ բարեկամ, աւելի աղէկ չէ՞ որ քու
վէպովդ զբաղվեմ:

Հրանտ իր ետասէր գոհացումին մէջ
վայրկեան մը մոռցաւ ամէն բան եւ գէպի
սենեակը ուղղուեցաւ Սարգիսին հետ Հոն
անմիջապէս սկսաւ ընթերցումին. Սարգիս
պարտասած թաղուած էր օրօրոց աթոռի
մը մէջ եւ մօտիկ կրնէր ընկերօջը թեթեւ
մը օրուելով. երբեմն կը կենար եւ աւելի
ուշադրութեամբ կը լսէր Հրանտի հաճելի,
զրաւիչ ձայնը, եւ երբ անոր աչքերը իրեն
կը դառնային հարցաքննելով, Սարգիս
անկեղծօրէն կը մրմնջէր:

— Ետա լաւ, շատ լաւ սիրելիս . . .

Վայրկեան մը գէմքը ժպտուն, վայելք
մը ունեցողի անխոթեւ սեւեռուն ար-
տայայտութիւնը կ'առնէր բայց իւր աչ-
քերը մէկէն կը մթազնէին, արտեւանունքը
մեղմիւ կ'իջնային վար եւ աթոռին խորը
ապաստանելով կըսկսէր օրօրուիլ:

Հրանտ հակառակ կարդալու զբաղած
ըլլալուն ուշադրութեամբ կը հետեւէր իր
ընկերօջը գէմքին եւ բոլորովին սխալ
մեկնելով անոր անհաւասար տրամադրու-
թիւնները ձայնը կ'իջնցնէր գրեթէ կը
զողզար մինչեւ որ Սարգիսի ժպտուն
գէմքը քաջալերէր զինքը:

Պէտք է ըսել թէ ամէն ատեն Հրանտ
նախ շատ յանձնապաստան որքան ատեն
գործը ծրագրի վիճակի մէջ է, գործադրե-
լու առաջին վայրկեանէն բոլորովին երկ-
չոտ կը դառնար շուտով ազդուող, վա-
րանոտ իր ըրածին, իր գրած մէկ էջը եր-
բէք վստահօրէն չէր կրնար դատել. եր-

բեմն անիկա իր լաւագոյն արտագրութիւնը
կը կարծէր անմիջապէս խոստովանելու
համար որ տուար էր, առանց կորովի, բո-
լորովին տարբեր իր մտադրածէն: Չա-
փազանց լուրջ, եւ խստապահանջ ինքը
զինքին համար, գործ մը սկսելէն մինչեւ
վերջացնելու պահուն ջղագրգիւ եւ ա-
նորոյ վիճակի մը մատնուած կ'ըլլար միտքը,
միշտ յոգնութեան մէջ, ամէն վայրկեան
խորհելով իր գրելիքին, ֆռազները, բա-
ռերն իսկ վիճարանելով մոռով: Ասոր
համար է որ հակառակ իր գրածը ուրիշին
կարդալու տենջանքին — ասով անոր բ-
նելիք ազդեցութիւնը դատելու համար —
բացարձակ չարչարանք մըն էր անիկա,
հոգեկան յոգնութիւն մը որ չլատում կը
պաւառներ իրեն:

Երբոր գրածը վերջացաւ, կամաց մը
թուղթերը դրաւ գրասեղանին վրայ, զգու-
շանալով իր ընկերօջը նայելու. անիկա
միշտ խորհեցնող երեւոթ մը ունէր եւ
Հրանտին կը նայէր խորունկ բայց ան-
թափանց նայուածքով մը:

— Ի՞նչպէս գտար Սարգիս, հարցուց
վերջապէս Հրանտ:

Անիկա վայրկեան մը վարանեցաւ յե-
տոյ գրեթէ մոլեգին լուսաւ բարեկամին.

— Կուգես որ շիտակը ըսեմ, քու վէպդ
չպիտի կարգացուի:

(Շարունակելի)

ԲԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ

Պ. Ա.

— Ի՞նչ է յանցանքը այն մարդուն որ
միշտ ապստիկ կը գնէ, եւ սա անխոթիս
խօսքով կը վճարէ խաւովապանք:

— Հաշիւիս գրե՛ . . .

— Բրեւիս յանցանք, ի՞նչ պիտի ըլլայ:

* * *

— Եղբայր, քանասեղծութիւնը քա-
նիի՞ կ'առնեմ եւ. ներշնչում ըսածդ մար-
դու ունեղի՞ կուսայ, խաւովի կուսայ,
հազնեղի՞ կուսայ:

— Ամենեւ կարեւորը կուսայ, քաւե-
կաւ, տուն կուսայ քանասեղծի:

* * *

— Սա անցնող մարդը կը տեսնաւ կոր
. . . քաղաքին ամենեւ շատ քաւե տուող
եւ առնող մարդն է . . . այն ասիական որ
կախող յոխայե գլխարկը շուտով ձեռք
դռնու կ'ըլլայ, զարնուածի պէս . . .

— Չըսես որ բարեգաւթի կ'ըլլայ:

* * *

— Ո՞րն է կենսական հարցը:

— Հալը:

ՄԻԱՄԻՏԻ ՄԵ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Գ.

ՌՈՒՍ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԶԻՆ

Զ Ի Ֆ Թ Է - Ս Ա Ր Ա Ֆ

Ա.

ՏԻԳՐԱՆ ԵՍԱՑՅԱՆՆԵՐ

ՈՅԵՄԲԵՐԷՆ, այսինքն մոտաւորապէս հինգ տարիսէ ի վեր է որ, հոս, Մօսկէիէ եմ: Սիրային առաջին դժբաղդ արկածէս ի վեր, որ քարերազդարար բարի վերջաւորութիւն մը ունեցաւ, բացարձակապէս խելօք ու պարկեշտ կեանք մը վարելու վրայ էի: Կանոնաւորապէս, բայց առանց եռանդի կը հետեւէի դասերուս: Կը հետաքրքրուէի ֆիզիքի, շիմիի եւ բնական պատմութեան նիւթերով ու խնդիրներով, որոնք մեր առաջին տարիին դասերը կը կազմէին, բայց անոնց ծայրայեղ նրբութիւնները ու աւելորդ մանրամասնութիւնները միտքս կը յագնեցնէին եւ կը նեղացնէին զիս ի վերջոյ:

P. C. N. ի դասարանին յատկացուած է ընդարձակ ամփիթատրաձեւ սրահ մը, նոյն իսկ համալսարանին շէնքին մէջ, իրաւաւ գիտական ու գեղարուեստներու վարժարաններուն մէջտեղը: Մինչդեռ բժշկական բուն facultéն ամբողջովին անջատ է եւ Մայր-Եկեղեցիին քովի հնադարեան ու ընդարձակածաւալ վանքին մէջն է հաստատուած, իր թանգարանով, մատենադարանով ու յարակից մասերով մէկտեղ: Մերը, տեսակ մը նախապատրաստական կարգ էր եւ հարիւր երեսունի չափ աշակերտ ունէր, որոնց քառասունը վեցը աղջիկ: Առջի բերան, բաւական choqué եղայ այդչափ աղջիկ մէկանց տեսնալով մանչերու եւ այն ալ բժշկական ուսանողներու մէջտեղուանքը թառած: Քիչ քիչ, ես ալ վարժուեցայ, անոնց հետ արմուկ արմուկի աշխատելու:

Պատմեցին որ առաջները հագիւ ութ տասը ուսանողուհի կային ամբողջ վարժարանին մէջ, մինչդեռ հիմա, մի միայն մեր առաջին կարգին մէջ այդքան բարձրացած էր անոնց թիւը, հակառակ անոր որ բրոֆէսորները, չենք գիտեր ինչ մտածումով, մասնաւոր խտտութիւն մը կը բանեցնէին անոնց նկատմամբ, քննութիւններու առեւն, մինչդեռ ֆրանսական համբաւուած galanterieն առոր բոլորովին հակառակն էր որ պէտք էր թելադրէր: Եւ անոնց թիւին այս տարապայման աճումին պատճառ ցոյց կը տրուէր, Քրանքո-ոոս բարեկամական ցոյցերու մէջ, զյուսները տաքցած առեւն bâclé եղած

ամուսնութիւններ, լաւ partiներ նշատուած Թրանսալի երիտասարդներու հետ.

— Vive la France! Vive l'Alliance!

Որովհետեւ պէտք չէ մոռնալ, հետեւեալ տարօրինակ պարագան որ եղական ըլլալու չափ ապշեցուցիչ էր: Բոլոր ուսանողուհիները ոռու էին, թէեւ ոմանք կը սիրէին պիղի որ ոռուսահպատակ հրեաներ կամ բոլոնիացիներ էին անոնք, որոնք խնամքով կը ծածկէին ազ պարագան, անունին փոխփխելու աստիճան, շահագործելու համար իրենց խիստ նպաստաւոր կացութիւն մը, որ բոլորովին հակոտնեայ արդիւնքի մը պիտի յանգէր, եթէ իսկութիւննին հրապարակուէր: Չես գիտեր ինչո՞ւ բժշկութեան ուսանող են ամենքն ալ, մանչ-աղջիկի կատարեալ տիպարներ, արտառոց գաղափարներով եւ սակայն վերջին աստիճան պարկեշտ ու ժուժկալ:

Մաղերնին պարզօրէն վեր առած, անսեթեւեթ սեւ չրջազգեստներ հագած, համազգեստի մը պէս միօրինակ ձեւով կրտուած, թեւերուն տակ թղթապանակներ՝ ուր բազմաթիւ նօթեր ու տետրակներ ունին սեղմած, գրեթէ միշտ տոգոյն, պաղ ու անտարբեր նայուածքներով՝ ամէն բանի համար, անզգած ու տարտամ երեւոյթ մը ունին, որ աւելի կը տգեղցնէ զիրենք կարծես եւ բնաւ տպաւորութիւն չեն գործեր վրադ: Նիհար, փոքրահասակ, անխուսափելի ակնոցներու ետին ծածկուած, յոգնած աչուրներով, որոնք լուռ ու անթարթ պաղած կը մնան առանց ցոլքի, խորհրդաւոր, ինչպէս լճակ մը, պղտոր ու առանց ալեակի:

Շատ վերապահ ընթացք մը ունին առհասարակ ամէն մարդու հետ եւ սակայն երբոր անգամ մը համարումները չես իրենց, ալ քրոջ մը չափ համարձակ կը տեսնուին ու խանդաղատանքով կը վարուին հետդ: Իրենց խիղախ գաղափարները ու հայեացքները farouche ու միանգամայն անվիաս բան մը ունին, մարդկայնութեան լայն շունչերով տոգորուած, որ կարգահատեցնէ քեզի, փոխանակ նեղացնելու: Յամառ աշխատողներ ամենքն ալ, իրենց դասերէն դուրս կը դիմեն ամէն տեսակ հրապարակային conferenceներու ուր բան մը կայ սորվելիք եւ ուր՝ նշանաւոր ատենաբաններ ընկերային կամ գիտական հարցերու վրայ կը ճառախօսեն թեր ու գէժ, եւ իրենց պարագա ժամերուն կերթան, գրեթէ միշտ, իրաւագիտութեան facultéն, մէկը եւրոպայի նշանաւորագոյններէն, դասերուն ներկայ ըլլալու եւ նօթեր քաղելու, մասնաւորապէս քաղաքական տնտեսութեան եւ օրէնքներու կազմութեան վրայ:

Պարկեշտ բառին իսկական ու լայն նշանակութիւնով, գաղափարի մը փարած, գիտակից պարկեշտութիւնով, միջավայրի մը մէջ՝ որ ապականութիւնը իսկ է: Եւ

ատ, իրենց էն պղտոր արժանիքը չէ, հակառակ անոր որ, գեղեցիկութեան տիպարներ չեն իրենք. ընդհանրապէս, թէեւ ատ ալ արգելք մը չէ որ շատեր չիյնան անոնց փէշին: Արդարութիւնը պարտք կը դնէ սակայն իսկ որ իրենց ամէնէն յետինը հաշուող ու տրամաբանող է այնքան որքան պիտի չըլլար, նոյն իսկ Կեաւարացի մը մեր մէջ, Enthousiasme չիլայ, entrainer չեն ըլլար, օրտ չեն տար զիւրութիւնով: Մինչդեռ գաղղիացի աղջկան մը «Աղուոր ես». «Կը պաշտեմ քեզի» ըսէ եւ ան բռնկած, խենթեցած, հոգին կուտայ քեզի համար այն վայրկեանին, հոգ չէ որ վերջէն յուսախար ըլլայ: Անկա ապագան չի տեսնար. այն վայրկեանին վայելքը միայն կը խորհի:

— Il faut bien passer un bon moment!

Համեստ են ու ժուժկալ ոռու աղջիկները: Խմբակներու վերածուած տուններ կը վարձեն աժան, քաղաքէն դուրս շատ անգամ, չրջականերուն մէջ դրոս Caserne Russe կը կոչեն սեղացիք հեղնօրէն, եւ իրենք կաւլեն իրենք կը սրբեն, իրենք կեփեն, իրենք կը լուան: Ատանկով վերջին աստիճան խնայողական կըլլայ եւ կապրին անանկ ծիծաղելի ըլլալու չափ, ամսական պղտոր գումարներով որ մեզի ապշանք կազդէ եւ չենք ուզիր հաւատալ: Մէկտեղ կաշխատին, իրարու կօգնեն ամէն կերպով, իրարմով կըղբօսուն, եթէ երբեք դրօսուին եւ որ եւ է էրիկ մարդու ներուած չէ իրենց սեմէն ներս մտնալ: Եւ եթէ մէկը լկտած ուսանողներէն, խիղախ մտնալ անոնց մէկ տուանէն ներս, որ եւ է ջնջին պատրուակով մը, միմիայն histoire de rigoler թեթեւաբարոյութիւնով, ամէնքը մէկ կը գոչեն իրենց սուր ձայներով:

— Scandale! Scandale!

Բ.

Մարտ ամսուն մէջն ենք: Ամիսներէ ի վեր մեզմ ու ընտիր օդ մը ունեցած ենք: Այդ օդը, մասնաւորապէս, զիւթական յետմիջօրէ մը կընէ, ճիշդ այնպէս ինչպէս մայիս ամսուն մէջ իսկ, պիտի չընէր ուրիշ տեղուանք: Տաք բայց ախորժելի արեւ մը կը խնդայ վերէն: Թեթեւ հով մը ծովուն շունչը կը բերէ մեզի: Ժողովուրդը խուռներամ Esplanade կը դիմէ նուազածութեան ներկայ ըլլալու համար: Ես, քաղաքին միւս ծայրը Peyrouի պարտէզը կուղղեմ քայլերս ճամբան, գլխարկնին ծուռ դրած, զուարթ ուսանողներու խմբակներ գէմս կելլան, կը բարեւեն այլանդակ կատակներով, եւ կը հրաւիրեն զիս ընկերանալ իրենց, Léze գետակին վրայ երթալ թիալարելու համար: Կը մերժեմ: Աղուոր toiletteներ, սրկէ հոն, կը մտնան կելլան, ցատքտուն, խուսափուկ, անձայն:

Ահագին պարտէզը կը փռուի, լայն բարձրաւանդակի մը վրայ ուրկէ հրաշալի

համայնապատկեր մը կը վէտվէտի ան-
ծայրօրէն, մինչեւ հորիզոնին խորերը:
Բարձրաբերձ ու շարք շարք ծառեր, շու-
քէ ուղիներ կը գծեն պարտէզին մէջ որ
գրեթէ ամայի է: Անխուսափելի մանկիկ-
ները, տատաները, ստնտուները եւ ոչ
նուազ անխուսափելի le petit soldat-ները,
հոն չեն այս պահուս: Նուագի գացած
են: Նստարաններէն մէկ-երկուքին վրայ
ցանցառ թիւով ուսանողներ՝ քնկողմանած
դաս կը սորվին: Հեռուն, սեւերով կնիկ
մը ouvrage մը կտակողագործէ: Քահանայ
մը վեր վար կը ձեռնէ գանդագորէն, ա-
ղօթագիրք կարդալով, մէկ ձեռքը լայնչի
փոխ վրայ: Ասղին, գործէ քաշուած
մէկ քանի ծերուկներ, ակնոցը՝ քիթեր-
նուն ծայրը անցուցած, լրագիրի մը բն-
թերցումին մէջը թաղուած կը մնան ան-
շարժ ու լռի:

Château d'Eau-ին մօտ, բարձրագիւր տեղ
մը, սաղարթախիտ ծառի մը տակ ալ, ես
կը նստիմ եւ Թալսթոյի Résurrection-ը կը
շարունակեմ կարդալ: Այդ օրը դաս սոր-
վելու փափաք չունիմ շատ, շիտակը:
Պարտիզպանը ինծի մօտ ածու մը կը
շտկրտէ, վայրի ծիւրեր կը փրցնէ, տծեւ
ոստերը կը կտրատէ, հողը կը ջրէ, կը
մաքէ, կը խնամէ ուր նոր ծաղիկներ
կը տնկէ: Անցորդներ պարտէզին մեծ
դուռնէն կը մտնան, մէջտեղի գլխաւոր
ճամբայէն կանցնին, շուքին մէջէն եւ ե-
տեի դուռնէն դուրս ելլալով, կիջնան
վար, այգպէսով արեւին տակ, գուրսէն
լայն շրջան մը ընելու հարկէն աղատե-
լով ինքզինքնին: Պարտէզին չորս զիւն
անցնող դարձող թրամփերուն չանկերը,
մեղմօրէն կը ձայնեն, թրթռուն ու դաշն
արձագանքներով երկարաձգուած:

Երկու կիներ ներս կը մտնան եւ լայն
դարձ մը ընելէ ետքը իմ մօտէս անցած
ատեննին, իրենցմէ մէկը կը բարեւէ զիս:
Ռուս ուսանողուհի մըն է, գրեթէ քառ-
քուսնոց եւ սատանայի մը չափ տգեղ:
Ան ալ նախապատրաստակաւն է ինծի
պէս եւ ճիշդ քովս նստած կաշխատի
դասարանին մէջ: Առած նոթագրութիւն-
ներնուս պակասները իրարու տետրակէ
կը լրացնենք շատ անգամ: Քառասուննոց
ուսանողուհի մը, բաւական զարմանքս
զրաւեց առաջները, բայց ոչ այնչափ որ-
չափ երբ տեսայ, նորէն մեր դասարանին
մէջ, յիսունը հինգը անցուցած ճերմակ
մազերով ոռուս պարոն մը զոր «Անդրաշ-
խարհի Տօքթօրցու» կը կոչէին ծաղրա-
քան ընկերակիցներ:

Հետի աղջիկը, հազիւ տասնը եօթը
տարու, մանրուկ, բայց չքնաղ կազմով,
անբաղդատելի գեղեցկութեան մը տէր,
ապահովաբար ոչ ոռուս էր, ոչ ալ ուսա-
նողուհի: Ինչու որ շատ լուս ուսումնա-
տիրած էինք ատ type-ը, որուն մէջ բացա-
ռութիւն չէինք ընդունել ալ, բնաւ հան-
դիպած չլլալով ատանկ բանի մը: Forme

tailleur, գորշագոյն բուրդէ շրջագցեստ մը,
որ իր բարեձեւ հասակը կը կազմաւորէր,
կը կազապարէր, կը ցայտեցնէր: Փոխա-
նակ մանչու պարզ ու սովորակ, յարդէ
գլխարկի, լայնափետուր, սեւ ու սէգ, վե-
րամարմնի գլխարկ մը՝ որ իր մօրթին
շաքարի ճերմակութիւնը կը շեշտէր եւ
այտերուն նուրբ վարդագոյնին անուշու-
թիւնը կը շքաւորէր: Կոճակաւոր դեղին
պոթիներ, թոյլ ու գեղաձուլ դնդուց-
ներէն վեր կը շուրջուէին, փէշերը նորա-
ձեւօրէն վեր բռնած ատեն երեւալով:

Երկրորդ դարձ մը բոլորելէ ետքը,
եկան ու քովի նստարանիս վրայ, միեւ-
նոյն ծառին հովանին տակ նստեցան:
Աս անգամ աւելի ուշագրութիւնով կը
դիտեմ: Չէ՛, քովինին տարապայման ազե-
ղութիւնը չէ որ այգքան փայլուն կրն-
ծայէր միւսին սրտագրաւ, հմայող, շքեղ
աղւորութիւնը: Ես ասանկ բան ոչ միայն
բնաւ տեսած չունէի, այլ ոչ իսկ կրցած
էի երեւակայել մինչեւ այն ատեն, ես որ
միշտ զօրաւոր եղած եմ կնոջ համար երազ-
կոտ երեւակայութեան մը մէջ: Աչքերը
աղամանդի աշխարհներ ախտի արմէին,
թարթիչներուն սեւ ճառագայթներուն
անձրեւին ետին ծիածանուած, ինքնագա-
ւոր դիցուհի, երկնային էակի մը վեճ
ու անմատչելի հրապոյրը կուտային իրեն
անոնք, մինչդեռ իր մանր ու կլորիկ բե-
րանին, ժպիտի մը մէջ կիսաբաց, խիստ
կարմիր թերթերը շեշտողին, մարդկային,
սարսռալի գրգռիչութիւն մը կը վերա-
գրէին իր ծնօտին հիանալի ու անթերի
ձուածութիւն:

Թալսթոյի հատորը միութեան գիծ մը
կրլայ մէջերիս եւ տաք խօսակցութեան
մը կը բռնուինք, որուն միջոցին բարե-
բաղդ պատեհութիւնը կունենամ ներկա-
յացուելու, գերերկրային այդ գեղուհիին:
Երեւակայեցէք սարսափով խառն ապշու-
թիւնս, երբ կիմանամ անոր ալ ուսանող-
ուհի մը ըլլալը եւ ոռուս: Իրողութիւնը
կ'ընդունիմ ստկայն, այնպէս ինչպէս որ
է, եւ չեմ փորձեր թափանցել այդ նո-
րութեան որ անքնական կերեւայ ինծի
որչափ անակնկալ եղաւ: Մի՛նակ, զար-
մանք կը յայտնեմ մինչեւ հիմա զինքը
տեսած չլլալուս համար: Այն ատեն, ար-
դէն ծանօթ բարեկամուհիս կըսէ.

— Օ՛ հարկաւ, եւ իրաւունք ունիք:
Ան հիմա երկրորդ կարգն է սրով բժշկա-
կան վարժարանը սկսած է յաճախել: Ան-
ցած տարի անցուցած է ան մեր կարգը
որուն մէջ առաջին է ելած: Դասի ժամե-
րէն դատ, բնաւ դուրս չելլար գրեթէ:
Յամառ աշխատող մըն է: Այսօր ինծի
եկած էր, անունիս տարեգրքին առիթով
եւ յաջողեցայ զինքը պոռոյտի մը առաջ-
նորդել: Time is money-ի մոլեգին պաշտող
մըն է: Հիմա, անցուցած աս ժամերնիս
զուտ կորուստ մըն է իրեն համար, մինչ-
դեռ ինծի համար ամենէն մեծ հաճոյքն

է իրեն հետ ըլլալը: Եւ յետոյ առողջու-
թեան համար կարեւոր պէտք մըն է աս,
որ իմ կարծիքովս, ժամանակէն ալ, դրա-
մէն ալ աւելի կ'արժէ:

Բայց ինք որ հակառակ իր տաժանելի
տքնութիւններուն խիստ առողջ երեւոյթ
մը ունի, հրեշտակային, ներողամտ ժպի-
տով մը կը քիթէ իր աչքերը, որոնք կը
հալին, կը հատնին կարծես, աշկոտ այ-
տերուն վրայ խաղացող նուրբ վարդե-
րանքներուն վերեւ:

Պ.

Հիմա ծանօթներ ենք իրարու: Ան՝
լուրջ բարեկամուհի մըն է ինծի, մինչ ես
խենթ սիրահար մ'ն եմ իրեն: Վերջին ար-
կածէս ի վեր, կինը հրէշ մը կերեւար
ինծի, թունաւոր միքրոպ մը, մարդկու-
թիւնը վարակելու, ախտաւորելու, մեռցը-
նելու համար աշխարհ եկած: Հիմա, պա-
տանեկան եռանդով մը ու միամիտի ան-
փորձութիւնովս, մէկ ծայրայեղութենէն
միւսը կանցնիմ Սիրած աղջիկս հրեշտակ
մը կը դաւանիմ եւ տարիներու անբժու-
թիւնս, մաքուր երազներս, խօլ տեն-
ջանքներս, ամիսներէ ի վեր ուրիշ կիներէ
ունեցած զղուանքս ու վարած պար-
կեշտ կեանքս իրարու կը միանան ու
կը կազմեն ոխարի փունջ մը զոր իր ոտ-
քերուն տակ կը դնեմ: Ան՝ անտարբեր,
կը խնդայ Արեւելքի խանդոտ դեղանք-
ներուս վրայ եւ կը կրկնէ հովանոցին
pompon-ին հետ խաղալով:

— Enfant!

Բայց ինչ որ կը յուսահատեցնէ զիս,
իր հայրենակից ուսանողուհիներուն պէս,
անզգած, չի խանդավառուող, պաղ վե-
րաբերումն է ոչ միայն ինծի, այլ ամէն
բանի հանդէպ: Տունս չի հաճիր գալ
հակառակ կրկնակի, թախանձագին հրա-
ւէրներուս: Իր տունը երթալն ալ բա-
ցարձակ արգիւտած է ինծի: Բայց հա-
ւանած է, շարաթը երկու անգամ, եր-
կուշարթի, հինգշարթի օրերը, Բէյրութի
պարտէզը գալ, մէյմէկ ժամ տեսնուելու
համար ինծի հետ: Հանդարտ վիճաբանող
մըն է ինքը, ամէն բան պաղարիւնով դի-
տող ու անողք տրամաբանող, ինչ որ
սաստկապէս կը հակասէ իր կանացի
փափկանուշ կազմը, նազենի ժպիտը ու
կուսական պաշտելի կարմրիւնները: Բայց
իր բոլոր պաղ ու վերապահ վերաբերու-
մովը չի կրնար սանձել իմ կատաղի,
փրփրեալ նժոյգի բմբուսով վէտվէտում-
ներս եւ յանկարծ ոտքի կ'ելլայ մեկնելու
պատրաստուելով, որ ատեն գլուխս կը
ծռեմ, զսպուած հլու, համակերպող:

Դիտէ պատմութիւնս Պօլիսէն իր մէկ
բարեկամուհիին միջոցով, ստոյգ տեղեկու-
թիւններ առած է մօրեղբորս զրամական
կարողութեանը վրայ, որուն միակ ժա-
ռանգորդը ես եմ: Չեմ հարցնել իրեն, թէ
ինչու բժշկութիւն կը սորվի, թէ եւ աղ-
պարադան խելքս գլուխէս կը թոցնէ եւ

վայրկեան մը իսկ չեմ կրնար երևակա-
յել զայն հիւանդանոցի մը մէջ, ախտա-
ւորներու քով, հակամիտակամներու բարկ
հոտովը օծուած: Ծով կը գտնայ զիս եւ
հատու, ջախջախող բռնակցով կը զատա-
պարտէ անհոգ, անաշխատ կեանքս, ամէն
բան բաղդին ձգելու Բժշկութեան հակում
չունենալս անհասկնալի կը գտնայ: Բայց
ալ աւելի անբացատրելի ու անարգա-
բանալի կը գտնայ, առանց հակումի սկսած
ըլլալս Միքրոպի, նեխանքի, ախտերու,
ցաւերու, վէրքերու մասին ունեցած սոս-
կումս կը յայտնեմ: Իր գեղեցկութիւնը
կը փառաբանեմ անանկ կրակոտ ու պատ-
կերայից բառերով, իրեն համար զգացածս
կը նկարագրեմ անանկ տաք ու իրական
եղանակով մը որ ակամայ կը խնդայ վրաս
ըսելով.

— Դուն փոխանակ բժիշկ ըլլալու, քեր-
թող եղիր, բարեկամս, քերթող:

Երեք ամիսէ կը տուէր կոր սա կեան-
քը, որ հանդարտ, մակերեւութաւին բան
մըն էր, գեղանի բարեկամութիւն համար,
մինչդեռ ինծի համար, ինչ որ կրնայ ըլ-
լալ ամենէն աւելի յուզումնալից ու տա-
ռապագին: Ամբողջ կեանքս շարժումն
այդ երկու ժամերուն մէջ է կեդրոնացած,
խտացած: Անկէ դուրս ոչինչ գոյութիւն
ունի ինծի համար: Միւս օրերը, ընդա-
մացած կը մնամ, անվերջ սպասումի մը
մէջ, ինչպէս կարգ մը կենդանիներ՝ մար-
սողութեան ատեն: Ու ժգին սէրս փոխա-
նակ գրգիռ տալու ջիգերուս, ալ աւելի

կը պողեցնէ զիս զասերէս եւ բան մը
չընելու, մի միայն սէրովս ապրելու ե-
րազը կը մշակէ ներսս: Համակրած աղջ-
կանս աշխատանքի բռնութեամբ, իմ ան-
հոգ թուլութեանս բաղդատուով, արուից
արժանապատուութիւնս կը վերաւորէ,
բայց չի բաւեր զիս ցնցելու թրմութե-
նէս: Տարեվերջին անյաջող ելլալու հե-
ռապատկերն ալ, քիչ տեղ չի բռներ վա-
խերուս մէջ եւ ակամայ մօրեղբորս ստուերը
կը կարծեմ տեսնալ աչքերուս առջին:
Այդչափ միայն եւ ուրիշ ոչինչ, անանկ
որ միշտ կը շարունակեմ անչա՛ն ու ա-
նաշխատ կեանքս, կարծելով որ անսպառ,
անվերջ անալի պիտի ըլլայ ան: Տարտամ
նախազգացում մը կարծես միշտ կը տանի
զիս խորհելու անակնկալի մը որ վերջին
պահուն պիտի հասնի ու հանէ զիս այդ
անելէն, պիտի հարթէ բոլոր զգուարու-
թիւնները: Աստուած մեծ է:

Ամիս մըն ալ կանցնի: Օրիորդ Վէրա
Վասիլէնկէ կէտ առ կէտ կը յարգէ իր
ժամագրութիւնները: Միշտ նոյն յարգա-
կան ձեւերը որոնք քաղաքավարութեան
ու համակրանքի համահասարակաւ խառ-
նուրդէ մը կը դրանան, միշտ խորտու ու
հեռանկատ վարմունքով մը որ որոշ հե-
ռաւորութեան մը մէջ կը պահէ մեզ եր-
կուքս: Ես, ա՛լ տուի զրգոտած, սպա-
սումիս անհամբերութիւնը կը պոռթկամ
իր առջեւ, որուն սակայն ներողամիտ տչ-
քով կը նայի ինք: Մեր ապագայ կեան-
քին փառաւոր պատկերներ կը գծեմ ի-

րեն, խկապէս բանաստեղծական տալիսով
մը որմէ ես իսկ զարմանք կ'զգամ, որոնց
վրայ լրջամիտ ու խորհրդածող աշխատա-
ւորուհի իր սկեպտիկ քմիքով կը ցաւէ:
Եւ այդ չի խանդավառուող փոխափայլի
անտարբեր հայեացք՝ երբ, ա՛լ աւելի ան-
բացատրելի ու կատաղեցնող կը գտնուի,
տասնընթեմնայ զվլխիչ այդ ծաղիկին
մէջ:

Այն միակ պահը որ յուզումնալի մը
կերեւայ իր վրայ, այն ատեն է երբ հի-
ւանդներ խնամելու, ախտաւորներ բժշկե-
լու, ցաւեր ամօքելու վրայ կը խօսի:
Մարգարէութեան վրայ լայնախոհ ակնարկ-
ներ, օգտակար գաղափարներ միայն կը
ընկնեն այս անրիժ հոգին: Աշխատու-
թիւնը միայն կը լեցնէ այդ մատաղ սիր-
տը: Ինչու որ իր պաղ երեւոյթին հակա-
ռակ, տարակոյս չիկայ որ փափուկ սիրտ
մը կը կրէ այդ աղջիկը, այն գոհար պատ-
եանին մէջ որ հոգիս կը վառէ: Եւ այդ
սիրտը խոստացած է ինք ինծի տալ, այն
օրէն՝ ուր հաւանեցաւ զալ ժամագրու-
թիւններուս: Ազ ալ իմ միակ միտքա-
բանքս է հիմակ:

Ես քննութեան մտած ու մերժուած
էի: Ան՝ ընդհակառակը, նորէն իր կար-
գին մէջ առաջին ըլլալու ամէն հաւա-
նականութիւնները ունէր: Պայման դրած
էինք, երկուքիս ալ Տօքթօր ըլլալինէս
վերջը ամուսնանալ: Աս հաշուով ես Տօք-
թօր ըլլալիք չունէի: Բայց մօրեղբորս

«Ծ Ա Ղ Ի Կ» Ի Թ Ե Ր Թ Ս Ե Լ (5)

Ա Ն Ո Ւ Չ Ք Ա

(ՎԻՊԱԿ ԹՈՒՐԿԵՆԵՏԻ)

ԱՌԿԵՑԱՅ և քննադատ
փորձեցի. բայց ժամ մը
ետքը դեռ արմուկիս
կըթնած կը խորհէի այդ
պղտիկ, քմայքոտ, բռն-
նաղբօսիկ խնդուածքով
աղջկան. Ծարնիկի պոլտանի Ռաֆայէլի կալաքէին
ձեւը ունի մըմնջեցի. . . այո՛ ճիշդ այսպէս է. . .
և անոր քայլը չէ: Այդ միջոցին այրին նամակը
հանդարտօրէն կը մնար գետինը, լուսաւորուած
լուսնի ձերմակ ճառագայթով մը:

Ե.

Հետեւեալ առտուն Լ. Եկայ. ինքզինքն կը
համոզէի թէ ամենամեծ հաճոյք մը պիտի ունե-
նամ կակինը տեսնելով, բայց իրողութիւնը այն
է որ ներքնապէս միջոց էի գիտնալու թէ Ա-
նուշքան ինչպէս պիտի վարուէր, թէ նախորդ օր-
ուան չափ տարօրինակ պիտի ըլլար: Երկուքն ալ
զատից արհաւիր և Անուշքան ինծի բարոյական Ռուս
երեւցաւ. իրեն վրայ կը գտնայի ժողովրդի աղ-
ջըկան մը երեւոյթը, գրեթէ մեր սենեկապանու-

հինքերէն մէկուն ձեւը. հինկէկ հագուստ մը կը
կրէր, մաղերը ձգուած էր ակամայնորէն ետեւէն
և պատուհանին մօտ նստած յամբարար կ'ստեղ-
նագործէր, հանդարտ ձեւով մը, ինչպէս եթէ
կեանքին մէջ ուրիշ բան ըրած չըլլար: Աչքերը
սեւեռած աշխատութեան վրայ, գրեթէ չէր խօ-
սեր և իր դիմագծերը այնքան չեղք, այնքան հա-
տարակ արտայայտութիւն մը ունէին որ ակամայ
կը խորհէի մեր Մազաներուն՝ Գաթիսներուն⁽¹⁾,
նմանութիւնը կատարեալ ընկեր համար սկսաւ
մըմալ երգը:

Ով մայրս, անուշ աղաւնիս⁽²⁾
Մինչ ես իր դէմքը կը դիտէի, երազանքները
որ ունեցած էի նախորդ գիշերը միտքս եկան և
զգացի որ սիրտս կը սեղմուէր առանց կարենալ
հասկնալու ինչո՞ւն, օգը շատ գեղեցիկ էր. կակին
մեղ ըսաւ թէ դիտաւորութիւն ունէր ելթալ
ընկթեան վրայէն գծելու. հրաման ուղեցի ընկե-
րանալու իրեն եթէ արեւկա զինքը չէր նեղեր:

— Ընդհակառակը, ըսաւ ինծի, լաւ խորհուրդ-
ներ կ'ընայ առաջ:

Պըռզ մը հագաւ, կըր գլխարկ մը դրաւ Վան
Տալք ձեւով, քարթօնը առաւ թեւին տակ և մեկ-
նեցաւ. գացած ատեն կակին խնդրեց քրօջմէն
որպէս զի ապուրին ուշադրութիւն ընէ: Անիկա խոս-
տացաւ:

Ձիւ ինծի արգէն ծանօթ հովիտին մէջ առաջ-
նորդած ըլլալով, կակին նստեցաւ քարի մը վրայ
և սկսաւ գծել հին թաւուտ կողմին մը:

Խոտերուն վրայ տարածուեցայ և գիրք մը ա-
ռի, բայց հազիւ թէ երկու էջ կարդացի: Կակին
իր կարգին բաւական գէշ ուրուանկար մը գծեց:

(1) Մարին և Գաթիսներին փաղաքական ձեւը:

(2) Ռուսական երգ մը:

Ասոր փոխարէն չղուշացանք իրարու խրատներ
տալու և իմ կարծիքովս բաւական որամիտ և
ճիշդ ձեւով մը հետեւելիք լուսագոյն մեթոտին
վրայ կարենալ բեղմնաւոր ձեւով մը աշխատելու
համար. խօսեցանք զգուշանալիք արգելքներուն,
հետեւելիք նպատակին և ճշմարիտ արուեստագե-
տին պաշտօնին վրայ, ներկայ դարուս մէջ. կա-
կին վերջապէս յայտարարեց որ ոչորոք այլ ևս
աշխատելու տրամադիր չէր և եկաւ քովս պառ-
կելու: Անկէք ետքը ինքզինքնիս տունը երիտա-
սարգներու այնքան սիրելի խօսակցութեան մը
անդիմադրելի հրապոյրին երեւմ խանդավառ եր-
բմն երազիտ և մեղմադճոտ բայց միշտ անկեղծ
և տարտամ ինչպէս մենք սովոր ենք ինքզինքնիս
յայտնելու. յոգնելու չափ շատախօսելէ ետքը,
քաղաքին ճամբան առինք, չափազանց գոհ ինք-
զինքնուր, ինչպէս եթէ գոնաւորն գործ մը կա-
տարած ըլլայինք կամ լաւ կերպով վերջացու-
ցած՝ մեծ ձեռնարկ մը: Անուշքան գտանք
ճիշդ ու ճիշդ այնպէս ինչպէս թողած էինք, հա-
կառակ մեծ ուշադրութեամբ զայն դիտելուս
պարանքին ստուերը իսկ չգտայ վրան ոչ ալ թե-
թե հետք մը՝ սորվուած դեր մը խաղալը մատնող:
Այս անգամ անկարելի էր իր վրայ եղական ե-
րեւելու բան մը գտնել:

— Իրաւ որ, ըսաւ կակին, պահքի մէջ է և
կ'ապաշխարէ կոր:

Իրեկունս գէմ երկու երեք անգամ յորանջեց
բնական ձեւով և շուտով քաշուեցաւ: Քիչ մը
ետքը կակինին մնաց բարովի բոլ և տունս դառ-
նալով, երազանքներուս գուռ չբացի: Օրը վեր-
ջացաւ առանց միտքս վրդովուած ըլլալու: Դրան
յուզումով մը, միայն թէ ինծի կը թուէ թէ
պառկած ատենս ակամայ արտասանեցի բարձր
ձայնով.

հարստութեան հեռանկարը քիչ չէր կշռեր նմարին մէջ, ի նպաստ ինծի, առանց որու, սիրային խենթ նոպայիս մէջ խկ, որչափ կը մըռնէի որ անկարելի պիտի ըլլար ինձ վստահիլ այդ հիանալի, փափա- կանուշ աղջկան խօսքին վրայ: Գալով մօրեղբորս, անոր ալ ուսանողական խիստ ընթացիկ առատ մը նետեցի: Գրեցի որ յաջողած էի կարգաւ փոխել: Բարեկամներս ըստ ալ ապսպրեցի որ նոյնը գրեն եւ սէրս ծածկեն անկէջ:

Անպամ մը, կատակի ձեւով ըսի սի- րուհիս որ, եթէ հիմա, անմիջական կեր- պով հարուստ ըլլայի, կ'առնէի կը տանէի զինքը եւ չէի թողոր որ աւարտէ իր ուսումը: Ինքն ալ պատասխանելով պրն- զեց որ, ատ պարագային սիրով կամուս- նանար հետս, իր կացութիւնը կանոնա- շարելու համար, բայց ընտել չէր լքաներ իր աշխատութիւնները: Զի՛ր ուզեր կեանքի մէջ ինչ կախուած ըլլալ, եւ կը կար- ծէր որ հսկանակ պարագային նուազ պի- տի յարգելի զինքը Ասանկ անվերջանալի վիճաբանութիւններով կը լեցնէինք, այն- քան սպասուած միակ ժամերինս, միւս ռուս ուսանողու շինքուն խոփող ու չի քաշող նայուածքներուն հանդէպ ու կարգ- մը անպատկառ ուսանողներու նախանձոտ ու մաս յուսացող զեզերութենքովը չր- ջապատուած:

Ուրբաթ առտու մը, արթննալէս ետ- քը, երկար ատեն կը յամենամ անկողինիս մէջ: Նստածս ալ հոն կ'ստեղծուէր եւ նո-

րէն կերկնամ, կոնակի վրայ, մեղկօրէն կը խորհիմ մեր առջի իրիկուան տեսու- թեան վրայ: Ինչ մը նիհարեցած ու գրգ- առած էի Վէրսա քննութիւններուն պատրաստուելու վերջին չաբաթները ըլ- լալով: Կատարի աշխատութիւն մը ու առաջին մրցանակը չի կրնալ խլելու վախ մը, նեղսիրտ դարձուցած էին զինքը: Կարճ ու ընդհատ պատասխաններ միայն հաճած էր տալ, անյադօրէն բոցաշունչ խօսքե- րու, այն կարճ ժամուն միջոցին, զոր կարծես վայրկեան մը առաջ վերջացնել ու գիրքերուն զուտը անցնիլ կուզէր: Որոշած էինք քիչ օրէն, արձակուրդին, Պէրն երթալ, Զուլիգերի, հանգչելու, կաղ- դուրուելու համար: Շիտակը, երկուքնիս ալ պէտք ունէինք, ան՝ աշխատութեան, ես՝ սիրային հատուցումով վարակուած:

Անկողինին մեղկ թուրութիւններուն մէջը տորոտած, կերակրելիքն աղուոր օ- րերուն՝ ուր քնութեան զմայելիութիւն- ներովը շրջապատուած, պիտի անցնէինք մեր երեք ամիսները, ան՝ ազատած աշ- խատութեան կապանքներէն, ես՝ սպա- սումի ցաւերէս, հեռու՝ ուսանողական ե- փուն, լպիրչ ու անհանգիստ ընող միջա- վայրէ մը, թեւ թեւ, առանց հոգ ընելու հետաքրքիր նայուածքները ու բանբասող բերանները, պիտի պտտէինք, պիտի վա- յելէինք իրարու տեսութիւն, ուրախ զու- արթ, անհոգ, ապագայի հոյաչէն զգեակ- ներ կառուցանելով, ուրի երազներ հիւ- սելով, իրարու մպիտ խմելով:

Բաւական դժկամութեամբ կը պատասխանէր հարցումներուս, ինչ որ կըցայ հասկնալ այն էր թէ մինչեւ Ռուսիան մեկնելու պահուն գիւղը բնակած էր: Օր մը զինքը մինակ գտայ, կարգա- լու զառապ, գլուխը կը թնցուցած էր իր երկու ձեռքերուն, մատները մարձուած մողերուն մէջ, աչքերովը կը լսուէր գիւղը որ գիւմացի էր: — Պարզօ՛ւ . . . գոչեցի մօտիկնալով, ուսմունք- քի ինչ սէր:

Գլուխը բարձրացուց եւ ինծի նայելով լուրջ եւ խոհուն երեւոյթով մը.

— Եւ մտածէ՛ք ուրեմն որ միակ խնդալ գի- տէի ըստ ինծի եւ ելաւ դարձեալ մեկնելու հա- մար:

Աչքս դարձուցի գիրքին տիտղոսին, անկա ֆը- րանսական ստորին վէպ մըն էր:

— Լաւագոյն ընտրութիւն մը կրնայիք ընել, ըսի իրեն:

— Ինչ պէտք է ուրեմն կարգալ, գոչեց եւ զիրքը սեղանին վրայ նետելով աւելցուց: Քանի որ այդպէս է, պիտի զուարճանամ, եւ վազեց գէպի պարտեզ:

Նոյն օրը, երեկոյին Կակինին կը կարգայի Hermann et Dorothea: Այս ընթերցումին սկիզ- քը Անուշաք կ'երթար կուգար անդադար մէկ կողմէն միւրը, յետոյ մէկէն կեցաւ, ականջ դը- րու, կամաց մը նստեցաւ մօտս եւ մտիկ ըրաւ մինչեւ վերջը:

Հետեւեալ օրը նորէն զարմացայ նախորդ օր- ունս Անուշաքին չգտնալով. վերջապէս հասկցայ որ մէկէն միտքը գրած էր բոլորովին իր պարտա- կանութիւններուն նուիրուած տանտիկին մը ըլ- լալ, ինչպէս էր Dorothee. Մէկ իտքով իր նկա- րագիրը անհասկնալի կը թուէր ինծի. հակառակ ծայրայեղ արժանապատուութեան զգացումին որ

Յանկարծ զրանս ետեւէն, մատներու թիթեւ թփոտուք մը կը լսուի: Telegra- phiste մը յերս կը մտնայ, Առանց բանի մը խորհելու, անպիտակցաբար պահարանը կը պատռւմ ու կը կարգաւ:

— Մօրեղբայրդ՝ մնա՛ծ:

Բարի լուր մը բերածի պէս, հինգ ֆը- րանքնոց մը կը նետեմ պաշտօնեային որ ապշած ու արագաքայլ կը մնին, վախ- նալով որ սխալած չըլլամ եւ ետ չի կան- չեմ զինքը: Այ մնա՛ք-բարով, բժշկու թիւ՛ք եւ աշխատանք: Ապրի՛ սէրը, ապրի՛ վա- յելքը: Անկողինէս վար կը ցատեմ, ակնթարթի մը մէջ կը հագուեմ եւ փո- ղոց կը նետուիմ: Տասը վայրկեանի մը չափ, աննպատակ կը քուլեմ, թաշկնա- կովս քրտինքս սրբելով: Բանի մը չեմ խորհիլ: Զեմ գիտեր ցաւ զգալ թէ ուրա- խութիւն: Առաջին բաց դռնէն ներս կը մտնամ: Օրիորդ Վերա Վասիլէֆօր կը հարցնեմ: Հոն չէ, Faculté գացած է: Տասը վայրկեան վերջն ալ հոն եմ: Նպատակս է մի միայն եկած լուրը հաղորդել իրեն եւ վայրկեան մը առաջ աւետել որ զէպի Պէրն ճամբորդութիւննիս, մեր մեղրայու- սինի ճամբորդութիւնը պիտի ըլլայ միեւնոյն ատեն: Դոնապանին կը հարցնեմ, երկրորդ դասարանին ճամբան: Մէկ-երկու նոր- բանցք ու գաւիթ անցնելու ետք, դուռ մը կը բանամ: Ընկերուհիներուն կը հար- ցնեմ որոնք կը յանձնարարեն ինծի, salle de dissection երթալ եւ հոն նայիլ: Ատոր վրայ քիչ մը կը մտածեմ. ագ անուրս չի

կը նշմարէի իր մէջ, գրաւուած կը զգայի նոյն իսկ երբ զիս կը նեղացնէր: Մէկ կէտ մը միայն ինծի համար ստուգութեան ուժը ստացաւ, թէ Կակինին քոյրը չէր: Իրարու մէջ քոյր եղբոր վարմունքը չէի գտներ. մէկ կողմէն շատ յար- գանք եւ քաղաքավարութիւն եւ միւս կողմէն քիչ մը շատ դժկամութիւն:

Տարօրինակ պարագայ մը ըստ երեւոյթին թը- ւեցաւ հաստատել կանկաններու, իրիկուն մը մօ- տիկնալով պզտիկ այգիին որ կը շրջապատէր Կա- կինին տունը, դուռը գոց գտայ. առանց կենտրոն աչք արգելքին գիմաց, սեղ մը գացի ուր քանի մը օր առաջ նշմարած էի թէ ցանկապատին մէկ մասը քանդուած էր եւ պատէն անդին անցայ. քիչ մը հեռուն, արտհետէն քանի մը քայլ ան- դին աքաղաղներու պզտիկ թաւուտ մը կար. հա- յիւ թէ քիչ մը յառաջացած էի, որոշեցի Ա- նուշաքին ձայնը որ կը գոչէր ետանդով եւ լալով:

— Ոչ, քեզմէ զատ ուրիշ մէկը չպիտի սիրեմ. ո՛չ, ո՛չ, միակ քեզի է որ կ'ուզեմ սիրել եւ միշտ:

— Լա՛ւ, հանդարտե՛, կը պատասխանէր անոր Կակին, գիտես որ քեզի կը հաւատամ:

Իրենց ձայնը կուգար թաւուտէն: Եւ ըստինք կը տեսնէի քիչ մը անօր տերեւներուն մէջէն, անոնք զիս չը նշմարեցին:

— Քեզի միայն կրկնեց Անուշաք, եւ Կակինին վիզը նետուելով անկա կը սեղմէր գա- լարուն, հեծկլտանքներով զայն համարյոյնքով ծածկելով:

— Հանգարտե՛, հանգարտե՛, շարունակեց ըսել ձեռքը անցնելով աղջկան մազերուն մէջ:

(Շարունակելի)

— Օ՛հ, այդ պզտիկ աղջիկը . . . ճշմարիտ հա- նելուկ մըն է:

Եւ սակայն, աւելցուցի, ինքնամիտփումի վայր- կեանէ մը ետքը, այլ սակայն իր քոյրը չէ:

Ձ.

Այս դէպքերէն ետքը երկու շաբաթ անցաւ. ամէն օր Կակինին այցելութեան կ'երթայի: Ա- նուշաքն ինձմէ զգուշանալու երեւոյթը ունէր եւ ալ, բնաւ չէր ընէր այն խենթութիւնները որ մեր ծանօթութեան առաջին օրերուն այնքան աչքին գէշ երեւցած էին: Անիկա վիշտ մը կամ գաղտ- նի անհասկնալութիւն մը ծածկելու երեւոյթը ունէր, հետզհետէ քիչ կը խորար. կը շարունա- կէի զայն գիտել հետաքրքրութեամբ:

Յիշատակէն եւ Գերմաներէն լեզուն հաւատա- րուպէս իրեն ընտանի էին, բայց շատ մը բաներ գուշակել կուտային թէ կոնջ մը խնամքը պակ- սած էր իր մանկութեան եւ թէ զարմանալի դա- տարակուսութիւն մը ստացած էր, անկապ, բոլորով զին տարբեր Կակինի դաստիարակութեանէն: Այս վերջինին մէջ հակառակ իր պուզին եւ Վան Տալք գլխարկին անմիջապէս կը նշմարուէր Առաւ աղ- նուականը, թոյլ եւ թեթեւ մը կանացի, մինչդեռ Անուշաք բնաւ չէր նմաներ աղուական օրի- ուրդի մը. իր բոլոր շարժումները տեսակ մը ան- համադասութիւն ցոյց կուտային. դեռ նոր ըն- տանեցած վայրենի մըն էր, գինի մը որ գեռ խմորուելու վիճակի մէջ էր, բնականէն երկչոտ եւ ինքզինքէն կառկածոտ անիկա միշտ կը սրբու- մըտէր ինքզինքը ձախաւեր զգալուն եւ իր նեղու- թեան մէջ կը ընտր ունենալ համարձակ եւ յանգուգն ձեւ մը, բայց միշտ չէր յաշողբար: Յա- ծախ խոսակցութիւնը կը բերէի իր անցեալին վը- րայ եւ իր ապրելու եղանակին վրայ. կը գիտէի որ

յանկուցաներ զիս Բայց կերթաւ: Պահ, աղջիկները երթալէն ետքը Ուրիշ նոր-բանքներէ եւ նոր գաւթներէ կանցնիմ: Հակառակակաւնի կծու հոտեր կուգան բաղխիլ ռնդունքներու: Ճաւրան, մէկ քանի ուսանողներ զորմայած կը նային depaysé օտարականի երեւոյթիս:

Վրան՝ salle de dissection, տակն ալ Entrée interdite au public գրուած դուռ մը կը բաւամ ու ներս կը մտնամ: Ես ալ բժշկական ուսանող եմ վերջապէս, հասարակութիւն չեմ: Ուրիշ բերան կարգով շարուած մեծկակ սեղաններու եւ ուսանողներու բազմութենէն զատ ուրիշ բան չեմ տեսնար: Հետուն՝ մէկ ծայրը, սեղանի մը վրայ ծռած, կը նշմարեմ Վէրաի սրտայայտի գլուխը: Կը վազեմ հոն, հեռագիրը ձեռքս: Բայց մէկէն, սառած, քարացած կը կենամ: Ասիտ-Ֆէնիկի, քաջախի, քրտինքի, սիկարի, դիակի պար-չահոտութիւններ արդէն տաք օդը կը թանձրացնեն եւ դժուարաշնչի կը դարձնեն: Ծերմակ մարմարէ լայն սեղաններու վրայ, որոնց չորս ծայրերէն, պզտիկ ծակերէ վճիտ ջուր մը կը ձորի, չորցած, կոնծած, մերկ, սեւ ու կտոր կտոր եղած դիակներ կը տարածուին: Ոմանց ձակատէն ճերմակ երկայն մազեր կը փակ-չորին, ուրիշներու ակունքներու շարքը կերեւայ ծամածուռ քրքիւի մը մէջ ձուլուած: Կոս բաց որովայն մը ուրկէ դուրս ամէն տեսակ բաներ կը կախուին, անդին միտէ ու ոսկորէ անձանաչ կտորներ, ուրոնց՝ մարմինն ո՛ր մասը բլլալը չես կրնար գուշակել: Պարապ սեղանի մը վրայ, կատակամոլ ուսանողին մէկը, մեռելի գլուխներ կը թաւայցնէ ճարտար carambolageներ ձեւացնելով: Ուրիշ մը, épate ընելու զիտումով, մեռած կնկան մը քով կերթայ, դիտարկը կը հանէ սեթեւեթեալ ծայրայեղ քաղաքավարութիւնով մը: Կէս մէջքէն խոնարհելով եւ մեռելին որպիսութիւնը կը հարցնէ ձեռքը թոթովելով: Ուրիշներ աւելի անպտուշած կատակներ կրնեն, միւսներուն լիբը քահքահներուն ընդմէջ:

Վէրա, անտարբեր ու լուրջ, թեւերով ու գունաւոր զոգնոց մը կապած մարմինն շուրջը, ձեռքը դանակ մը, ուշադրութիւնով, մարդու մարմին մը կը յօշոտէ, աղիքները դուրս կը քաշէ, միսերը կը փեթտէ, ջիզերը կը փրցնէ, թիւերը կը համրէ, մորթը կը քերծէ, գլուխը կը ծռէ, ներսերը կը հետազոտէ, ձեռքերը կը խոթէ ու դուրս կը հանէ արիւնշաղախ, քիթը կը մօտեցնէ, կը զննէ, կը կտորէ տապա-րով, կը սզոցէ ոսկորները, ոտքը կը հանէ տեղէն, տակը վրան կը նայի, կը թնդէ, կը սխմէ: Եւ անուշիկ հրեշտակի իր գէմքին վրայ, մէկ թեւ մը իսկ չի խաղար, չի յուզուիր, չի սարսափ, չի գանիր: Ուրիշ ուսանողներ, իր կարգէն, ամենաբընական եղանակով մը, նոյն բանը կընեն

ասդին անդին ցրուած: Մեռած մօրեղ-բօրս յիշատակը շատ թարմ է միտքիս մէջ, եւ ազ պահուն ինծի անանկ կուգայ որ զայն մէջտեղ գրած կը ճղթտեն, կը յօշոտեն, կը պզծեն կոր: Հեռագիրը Վէրաին առջին կը դնեմ, մեռելին պարպուած ու դժգացած փորին վրայ, մահաղգի մը պէս եւ դուրս կը խոյանամ:

Հետեւեալ առտուն կանուխ, փոխա-նակ Պէրնի, շունչս շիտակ Լօնտոն կառնեմ եւ... միսմիսակ:

ՅՈՒՀԱՆՆԷՍ ՏՈՀՄԻԿ

ՍԻՐՈՅ ՎՐԵԺԸ

(ՆՈՐԱՎԷՊ)

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՏԵԱՆ

(Շար. նախորդ թիւէն եւ վերջ)

Անի մը հանդիպումն երէ կտքը պատահե-գաս վերջապէս ինչ որ պիտի պատահէր, այլ եւս երեկոնքը վերա-դարձիս կրչտապէի տուն ուր գրեթէ միշտ կը գտնէի Լիւսիէն իմ անուշ, իմ գործ-վաղին բարեկամուհիս: Անիկա տրցունքոտ աչքերով պատմած էր թէ ինչպէս զրթ-բախտ էր միւսին քով թէ իր ամենէն մեծ երջանկութիւնը պիտի բլլար բոլոր-վին ազատի անոր ձեռքէն եւ ինչ. կարելի եղածին չափ կը ջանայի դան միտքարել եւ կը հրաւիրէի զինքը յաճախ մէկտեղ պտտելու:

Հետզհետէ Լիւսիէն պարկը մեր նախնորած պարտէզը եղաւ եւ ալ կը ճանչնայինք իր ամէն թաւառները, իր ամենէն անձնօթ անկիւնները, գիտէինք թէ առաւօտուն ո՛ր ծառուղին աւելի գեղեցիկ էր եւ վերջապէս վարդազոյն ճառագայթներուն ներքեւ, գիտէինք որ հեռուն երեւոյց մացառոտ բոյսեր կը բոցավառուէին եւ հրդեհներու ապաւորութեանը կրնէին: Ընդարձակ եւ խնամուած ածուներու, մէջ գիտէինք թէ pensées երու թաւային թերթիկները պիտի բացուէին մինչեւ իրիկուն, եւ միտակներու գունագեղ եւ բուրուհիւտ թերթիկները արդէն կ'ուռնեցնէին ցից եւ ուղիղ կոկոնները, մէկտեղ կը ծռէինք գիտելու Hortensiaները որոնք իրենց հոծ, եւ հարուստ ծաղկումին մէջ կը հակէին մեղմօրէն եւ իրենց անցնելու մօտ երանդներով, նուազելու, օդին մէջ մասնիկ առ մասնիկ կորսուելու պատրանքը կուտային: Երբեմն սակայն չեմ գիտեր ինչո՞ւ կըղգայի որ անոր շարժումները բռնադատելի էին եւ իր գէմքին արտայայտութիւնը այնքան դու-

րափոփոխ էին որ դժուարաւ կը հետեւէի իր հոգեկան վիճակին զուարթ էր, տխուր էր այս միջոցին. ո՞վ կրնար հաստատել, իր գեղեցիկ շրթունքներուն անկիւնները հեղնութեան մշտական ծայք մը ունէր որ խիստ յաճախ կը ջլատէր իմ իրեն համար զգացած սէրս:

— Լիւսիէն, իրաւ ինծի կը սիրե՞ս...

Անիկա ինծի կը դառնար եւ շատ լուրջ երեւոյթով մը կը պաաստանէր ինծի, վիրաւորուած:

— Բայց գիտես սիրելիս որ այդ ձեւով հարցում մը տարակուսիլ է արդէն իմ վրաս:

Շատ անգամներ այս կարգի հարցումներէ ետքը շուտով կը հաշտուէինք եւ կ'անդրադառնայի որ անոր գեղեցիկ գէմքին վրայէն տիրութիւնը շատ դուրաւ կ'անցնէր բայց ամէն անգամուն տարա-կոյսը ոչ միայն բոլորովին չէր ջնջուեր այլ նոյն իսկ իրարու վրայ բարդուելով աւելի շօշափելի, աւելի իրական կը դառնար իմ մէջս:

Իրիկուն մը վրդովուած տուն եկայ. Լիւսիէն իր անմեղ եւ քաղցր երեւոյթով ինծի ընդունեցաւ. այնքան գեղեցիկ էր անկաւ, այնքան փափուկ թեւերուն մէջ, ճապուկ եւ թեթեւ փետուրի մը նման, իր ամբողջ սիրելի շարմինն այնպիսի հեշտագին ջերմութիւն մը կ'արտաշնչուէր, որ ինծի կ'ընթերցէր թէ անոր փայփայանքը անխիթական եւ անշօշափելի զգայնութիւն մըն էր միայն որ շուտով պիտի անցնէր:

— Լիւսիէն ա՛յ մի դառնար անոր տունը, կը պաղատէի միմիջեւ:

Անիկա ինծի դարձաւ եւ հանքարտօ-րէն պատասխանեց:

Ատկա անկարելի է սիրելիս, բոլոր-վին անկարելի, իր ձայնին մէջ զժկամա-կութիւն կար եւ միշտ նոյն հեղնութիւնը շրթներուն անկիւնը:

Բաւական համոզելէս ետքը զինքը անօգուտ ձեւով, գոչեցի:

— Բայց գիտես որ հրէշ մըն է անկաւ, թէ բնաւ փոյթը պիտի չընէ քեզի պէս սքանչելի կին մը կ'որոնցնելու, թէ արդէն անկաւ կը դուտրճանայ փողոցի աղ-ջիկներուն հետ, ամենէն անպատկառ ձեւով:

Լիւսիէն մէկէն կանգնեցաւ իր բոլոր հասակովը չափազանց շառագունած շերթ-ները բառեր կը թօթովէին եւ ինծի ուղղած նայուածքը այնպէս մը լեցուն էր ճշմարիտ ցաւով, որ բոլորովին վիրաւո-րեց զիս:

Յետոյ մանրամասնութիւններ հարցուց որոնց ստիպուեցայ պատասխանել եւ մէկէն պոռացի երեսին:

— Բայց դուն դեռ զինքը կը սիրես, ինծի կը խաբես ուրիմն այսչափ ատենէ ի վեր:

Զնայական ձեւով ինծի նայեցաւ եւ

ետոյ կարծես անգրագատնալով ըսաւ տկար ձայնով մը:

— Ահ, չէ, բարեկամս, եկուր երթանք պատինք:

Այն իրիկուն սիրտս բռնուն ցաւով մը սեղմուած պտտեցաւ մեծ լճին շուրջը. էլիօթրօթի բարկ եւ թափանցող բուրմունք մը կը գրգռէր ուղեւորս եւ կուրծքիս բուրբուռով կը ներշնչէի օդը, ամէն բան անձուկ եւ ճշդ կը թուէր ինծի. Լիւսսին իր կարգին չափազանց տխուր էր. վերաւորում թոշունի մը պէս քաշքշուտելով կը քալէր քովէս, աչքերը հեռուն եւ բոլորովին մտազբաղ. վերադառնալու համար մտանք առանձին ուղիի մը մէջ, մէկ կողմէն դիտոյներու վեհաշուք արծառները կը բարձրանային թաւառներու մէջէն ճակատին սեղմուած ապառաջներով եւ հասակին երկնցած ծանրածալ շրջազգեստներու մէջ որոնց քղանցքները կը տարածուէին մինչեւ պատուանդաններու վրայ. ծանր ծանր կը քալէինք լուսեայն, աչքերս կը սեւեռէի իրենց անթափանց եւ մեղամաղձօտ դէմքերուն վրայ, զգուշանալով դիտելու իրենց պարապ աչքերը որոնք կը բացուէին անսահման նայուածքով մը:

Անգամ մը որ անցանք անոնց ոտքերուն առջեւէն ծառուղիին գլուխը ալ որոշած ամէն բան հասկնալու կեցայ. Լիւսսին ալ կեցաւ եւ զարմացումով տեսայ որ կը խնդար երեսիս չար եւ անողոք ինչու ածքով մը:

— Դո՛ւն ինծի չես սիրեր Լիւսսին:

— Ահ, հարկաւ թէ չեմ սիրեր տխուր ինքզինքս: Ելած հայհոյութիւններ կ'արտասանէր նոյն իսկ եւ սպառնալիքներ միևսին . . .

— Ես քեզի հետ եղայ որպէսզի վրէժս լուծեմ անկէ, այո՛ անկէ որ ինծի անկաւորող կը կարծէր այդպիսի քաջութեան մը, կը հասկնամ, թէ ինչո՞ւ, պարզմտ երիտասարդ, թէ ինչո՞ւ մպտեցայ քեզի, թէ ինչո՞ւ հետք եկայ, թէ ինչո՞ւ քուկդ եղայ այսչափ օրերէ ի վեր:

Դառնութենէս եւ յուսախաբութենէս լուռ մտիկ ըրի, մինչեւ որ անիկա իր կատաղութեան մէջ ամէնէն անհանդուրժելի թշնամանքները ըրաւ ինծի:

Յետոյ մտքովս տարտամբէն հետեւելով խորհրդածութեան մը.

— Խեղճ աղջիկ ըսի իրեն արգահատանքով, ինչ օգուտ ունեցան բոլոր այդ կեղծիքներդ, կեղծ համբոյններդ ու ստախօսութիւններդ քանի որ անիկա բան մը չի գիտեր, քանի որ ամէն շանք լրբի անկէ ծածկելու անհաւատարմութիւնդ:

Անիկա մէկէն չպատասխանեց այս անգամ անկեղծօրէն տխուր եւ կէս մը յուսախաբ:

— Իրաւ է, ինքը չգիտցաւ, բոլոր տասնք, ես երես առ երես չվայելեցի վրէժս բայց չէ՞ մի որ հօգուտս խորէն կը ցնծայի

ամէն անգամ որ անիկա վճարուած աղջիկներէն յոգնած ինծի կը դառնար եւ կ'ըսէր.

— Պզտիկ սիրուն չինչ, երբեք քաջութիւնը պիտի չունենաս դժգոհ ըլլալու, բողոքելու, տառապելու. Օրին մէկը եթէ քեզի բոլորովին մոռնա՛մ, լոյն պիտի սպասես քաւ անկիւնիդ մէջ մինչեւ որ ուրիշ մը գայ քեզի առնելու:

Դեռ անիկա կը խօսէր մինչ ես դիմացս կը նայէի ուշադրութիւնս յառած թաւառներու մէջէն երկնցող մարմարեայ բազուկներու եւ արդէն ինչ շուտով իմ առջին յուսախաբութենէս դարձանուած մտքովս կը հեռանայի, կը բարձրանայի բոլոր այդ կանացի, ճղճիմ, անարի եւ վատ միջոցներէն. մինչեւ որ պահապանին թմբուկները լսելի եղաւ եւ վերադարձայ տուն առանձին:

ԲԱԶՄԱՏԻՊԱՐԸ

ԼՈՂՈՒԹԻ ԳՈՒՍՏ

Թիջի անգամ զինքը տեսայ բարեկամներէս մէկուն ունը. իրարու ներկայացուեցանք. — Երկու կողմէն քաղաքավարաբարկան banalitéներ սկսած էին մրցում մը կազմակերպել, երբ, sans se faire annoncer, ճերմակ, աղուորիկ կատու մը ներս մտաւ. սենեակին եւ խօսակիցիս քովը զենաց չիտակ:

Ան, ուրախութիւնով մը զոր կարելի էր հեզել իր գէմքին վրայ՝ սկսաւ շոյել մետաքսանման մուշտակը ճերմակ կատուին, յետոյ, ինծի դառնալով, ծոյլ ու նուաղուն չեղտով մը ըսաւ.

— «Ես Baudelaireի խոյը ունիմ, հոգի կուտամ կատուներու»:

Երկրորդ անգամ, լաւ կը յիշեմ, զիպուածը մեզ իրարու քով բերաւ Եանիի գարեջրատունը: Քառորդ ժամուան մէջ սեղանակիցս հինգ գաւաթ գարեջուր պարպեց, ես դեռ չէի սկսած: Չափաւորութիւնս չափազանցուած գտաւ եւ ըսաւ.

— «Ես ողորմած հոգի թրեանցի խոյը ունիմ, չատ կը խմեմ»:

Յետոյ աւելի ճանչցանք զիրար:

Մատենադարանը ցուցուց ինծի, ուր նահապետական հանգիստի մը մէջ կ'ապրէր ճօխ հաւաքածոյ մը գրաբար գիրքերու, եղիկէն մինչեւ Բագրատունի:

— «Ես Գուրգէնի խոյը ունիմ, գրաբարով չատ կը զրադիմ»:

Ուրիշ որ մը պատուը ունեցայ տիկինն Ներկայացուելու: Այս առիթով հիւրասիրողը շնորհաւ աւելցնել:

— Ես Նարոյէտի խոյը ունիմ, կնոջս անունը Joséphine է»:

Մայիսի առտու մը շողեհաւին մէջ

տեսայ զինքը, հիացումի ակնարկներով կը շոյէր կապոյտ ալիքները:

— «Ես Այվազովսքիի խոյը ունիմ, ըսաւ, ծոյլ ու երկնքի սիրահարն եմ»:

Երթալով աւելի մտերմացանք. սրբապետութիւնները սկսան:

Տեսէք ինչպէս գիտցայ թէ իր հայրը՝ հիմա դաւ կին երջանկութիւնը շինող ոսկիները դիտելէ առաջ՝ համեստ հացագործ մը եղած էր:

— «Ես Coquelin Cadetի խոյը ունիմ, հայրս հացագործ եղած է»:

Դարձեալ — détail curieux! — սորվեցայ թէ պզտիկութեանը թեթեւ պակասութիւն մը ունեցած էր լեզուի:

— «Ես Démosthèneի խոյը ունիմ, ժամանակին թոթով էի»:

Իրիկուն մը անպատու բերկրանքի մը մատնուած գտայ զինքը — երիտասարդ մը՝ որուն սիրաբանութիւնները, կը կասկածէր, անտարբեր չէին ձգեր իր կողակիցը՝ յանկարծամահ եղած էր երկու օր առաջ:

Այս բացատրիկ պարագային, քիչիկ մը փոխեց իր միօրինակ formuleր՝

— Ես Molièreի խոյը չունիմ, չեմ ուզեր COCU ըլլալ »:

Բայց այդ ուրախատիք մահր այնչափ խոր սպաւորութիւն մը թողած էր վրան, որ ասով չգոհանալով ուզած էր նորալէպ մը գրել այդ նիւթին վրայ:

Պէտք եղաւ մտիկ ընել այդ նորալէպին — իր առաջին գործը — ուր ծագելին չէր ուզեր երբեք տեղի տալ տարօրինակին եւ որուն ընթերցումին հետեւեցաւ, անխուսափելիօրէն, իր formuleր՝

— «Ես՝ Չօհրապի խոյը ունիմ, nouvelle միայն կը գրեմ»:

Յետոյ հիւանդացաւ:

Երբ հասկցաւ թէ թոքախտէ զատ բան մը չէր իր հիւանդութիւնը՝ տկար յուզուածով մը հաւաստեց՝

— «Ես՝ Դուրեանի խոյը ունիմ, թոքախտէ պիտի մեռնիմ»:

Անդրգրեղմանական կեանքը սկսելէ երեք օր առաջ գացի զինքը փոփելու:

Խեղճ բազմատկար, երբեք չպիտի մոռնամ:

Վերմակին տակէն դուրս հանեց իր վտիտ դէմքը ուր պարտաճանաչ ախտը մեքենայի արագութեամբ գործած էր իր աւերները. վերջալուսային աչքերը վրաս սեւեռեց եւ նոյն ծոյլ ու նուաղուն ձայնով յարեց՝

— «Ես Յիսուսի խոյը ունիմ, 33 տարեկան կը մեռնիմ . . . »:

ԾԱՂԻԿԻ ԳՈՐԾԱԿԱՆՆԵՐԸ

ՏՐԱՊԵՉՈՆՅԵՆԵՐՈՒՆ. — Ընդհանր գործակալ անուանուած է Փիլիպպոս ԷՖ. Խանկեան:

ԲԱՐԵՐԴՅԵՆԵՐՈՒՆ. — Բարեբոյի գործակալ անուանուած է Մամիկոն ԷՖ. Վարժապետեան:

ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳԵՂԱՐՈՒԵՑ

ՌՈՒՍԱՀԱՅ
ՔԱՏՐՈՆՆ ՈՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

(ՔՐՈՆՈՒԿ)

Լ. Ք.

ԱՐԴ, մեծ մասամբ
Ռուսահայ գրական-
նութիւնը անձանօթ
մնացած է մեղի:

Զարմանալի է որ եւրոպական, ամերիկե-
եան եւ նոյն իսկ ասիական գրականու-
թիւնները՝ գոնէ իրենց լայն գիծերով կը
նեղկայացուին եւ հետաքրքրութեամբ կը
կարդացուին, մինչդեռ ընդհանուր առ-
մային գրականութեան այդ կարեւոր հատ-
ուածքը դժուար կրնանք Մեր օրաթերթերը
իրենց փոքրիկ բաժնին տակ ընդհանրա-
պէս կարեւոր տեղ մը կուտան կովկասա-
հայ կեանքին, մանաւանդ վերջին ժամա-
նակներս, բայց ինչ որ ոչ նուազ շահե-
կան ու լրացուցիչ գործ մը պիտի ըլլար,
ռուսահայ գրականութեան ծանօթացումն
է անչուշտ: Այլ եւ այլ առիթներու մէջ
ռուսահայ գրականութիւնը մեր մէջ ծա-
նօթացնելու փորձը միշտ լաւ բնութեն-
ութիւն, գտած է, եւ այդ մասին նորա-
գոյն օրինակը տուած է Ա. Անտոնեան որ
1899թ կիսամեայ Մասիսին մէջ շատ յա-
ջող սկզբնաւորութիւն մը բրաւ:

Հոս մենք յաւակնութիւնը չունինք,
տրուած ըլլալով մեր միջոցները, լիակա-
տար ուսումնասիրութիւն մը պատրաս-
տելու: Ան այժմ պիտի փորձենք մէկ քա-
նի ռուսահայ նոր հրատարակութեանց
վրայ խօսելով, ճաշակ մը տալ միայն
ռուսահայ մտաւորական կեանքին նկատ-
մամբ:

Վերջին հրատարակութեանց մէջէն Մ.
Մանուէլեանի Էսքիզները, Յարութիւն
Եսայեանի Կեանքի խորշերիցը, ինչպէս
նաեւ Մորասանէն ու Պարթէէն մէկ քանի
թարգմանութիւնները այսօրուան քրոնի-
կին նիւթ պիտի կազմեն:

Մ. Մանուէլեանի Էսքիզները, կամ ինչ-
պէս Թրքահայերս պիտի ըսէինք՝ Ուրուա-
գիրները, ընդհանրապէս ազգատոութեան
տեսարաններու շուրջ պատրաստուած են,
իր ոճը՝ հակառակ հատու լակոնականու-
թեան մը պատճառով ցրտութեան, կա-
տարելապէս տպաւորիչ է. Ահա իր ուր-
ուադիրներէն մին՝ «Մութ գետնայարկ
սենեակ. բորբոսած պատեր, զերեղմա-
նային ցուրտ: Մի կտոր հնամաշ ու կեղ-

տոտ խտր, վրան պատկած 13 տարեկան
մի կտոր աչուղ, զգզուած ու հիւանդ:
Նա պապական է տեղից: Պէտք է խնա-
մել նրան: Բայց ազգատոութիւնը դաժան
է: Նա կանգնած է հիւանդի գլխովերեւը:
Խղճուկ հօր բերանով նա յատնում է հի-
ւանդին, որ հաց չըկայ ուտելու: Կոյր ա-
չուղը եւ թշուառ հայրը գուրս են դալիս
մի փշուր հաց ճանկելու գոլութեան պայ-
քարի գոռ աղմուկի մէջ: Երկար թափա-
ռում են: Փոքրիկ աչուղը ուժաւորուած եր-
գում է: Նա ուշաթափ վրայ է ընկնում
բայց ստանում է իր վարձը... երեք
կոպէկ...»:

«Դարեւորատանը», «Սեւ քաղաքում»
եւ միւս ուրուագիրները հաւասարապէս
տխուր պատկերացումներ են թշուառ սըր-
տերու, մռայլ գոյներու, եւ առ հասարակ
բոլոր ան տարբերուն, որոնց վրայ դուար-
թութեան արեւը չի փայլիր:

Յարութիւն Եսայեանի Կեանքի խալ-
շերիցը նոյնպէս ուրուագիրներու հաւա-
քով մը կարելի է համարել. առաջին
պատկերին մէջ, — «Օրայի հերոսները» —
նկարագրուած է եկեղեցական տոն մը,
ուր երեւան կուգայ ժողովուրդը՝ իր բոլոր
աւելորդապաշտութիւններով եւ սնտոյ
կողմերով:

«Հոգեհոգ»ին մէջ կը հանդիպինք
նշանած երիտասարդի մը «գոռնա զա-
ւալով» թաղման, եւ ինչ որ մեզի համար
տարօրինակն է, այդ թաղումէն վերջ կա-
տարուած խրախճանութիւններուն՝ մեռ-
նողին տանը մէջ, նոյն իսկ մօրը եւ նշա-
նածին աչքերուն առջեւ: Այս տեսակ առ-
վորութիւն մը ունին թէպէտ Թիֆլիսցի-
ները, բայց Եսայեանի պատմուածքով քիչ
մը չափազանցուած է ան:

Առանց աւելի ծանրանալու հատորին
բովանդակած միւս հինգ պատկերներուն
վրայ — առնձը ալ բոլորը՝ տխուր պատ-
կերներ — մէջ կը բերենք ռուսահայ քրն-
նագատի մը կարծիքը անոնց մասին. —
Պ. Եսայեանի պատկերները խալ են, բայց
երեւում է, որ երիտասարդ հեղինակը
զրելու շնորհք ունի, սակայն անփորձ լի-
նելուց՝ նրա գրչի արտագրութիւնները
զատ-զատ զէպքերի նկարագրութիւններ
են եւ գեղարուեստական ամբողջութիւն
չեն կազմում. հարցերը չօգտիւնած են
թուրքիկ կերպով, մակերեւոյթօրէն, տիպի
ամենատարրական ուսումնասիրութիւն
անդամ չըկայ...:

Եւրոպական գրականութեանց կարե-
ւորագոյն գործերը բնականաբար ռուսե-
րէնի թարգմանուած ըլլալով, Ռուսահայը

զանոնք հայերէնի վերածելու համար
անհրաժեշտօրէն պէտք չունենար սորվե-
լու Փրանսերէնը, անգլերէնը կամ գեր-
մաներէնը, մինչդեռ Թրքահայերս ընդ-
հանրապէս բնագրէն ուղղակի կընենք մեր
թարգմանութիւնները: Այս գրութիւնը
ունի իր մէկէ աւելի օգտակարութիւն-
ները. ամէնէն թարմ օրինակը կուտայ
Մորասանի ռուսահայ մէկ թարգմանիչը,
որ ռուսերէնին վրայէն հայերէնի վերա-
ծած ըլլալով Գեղեցկուհի խոստովանու-
քիւնց եւ Հանգուցեալի գաղտնիքը, Guy de
Mopassantը կը կարգայ Գիւ տը Մօպաս-
սան: Պրանսերէնի տարրական ծանօթու-
թիւն մը կը բաւէր գիտնալու համար թէ
ց զիրէն յետոյ Ա զիրը անձայն կը մնայ:

Բայց անցինք Մօրասան ըստ բաւա-
կանի ծանօթ ըլլալով մեզի, աւելորդ է
հոս ծանրանալ իր այն բաղմամբիւ վէպե-
րուն ու նորավէպերուն վրայ, զորս գրած
է ուժեղ եւ իրապաւտ ոճով մը, նկարա-
գրելով — պէտք է ըստ իմ կարծիքիս —
ճշգրտութեամբ մը գեղ-
ջուկներու, մանաւանդ նորմանտացի գեղ-
ջուկներու բարքերը, պզտիկ պոլիթուա-
ներու նիստ ու կացը, անոնց ապրելու,
զգալու, խորհելու եղանակը, եւ այլն: Քա-
նի մը բառով ներկայացնենք ուրեմն հայե-
րէնի թարգմանուած վիպակները:

Գեղեցկուհի խոստովանութիւնը. —
Պրիթաներցի կոմս մը իր կնոջ վրայ կաս-
կածներ ունի. կինը թէեւ իր ամուսինը
չի սիրեր, բայց անոր հաւատարիմ է: Կոմ-
սին կասկածները կեղծոնացած են տանը
պահապանին վրայ, որ զիչերները գաղ-
տաղովի տուէնէն ներս կը մտնէ: Վերջա-
պէս կոմսը միտքը դնելով որ այդ գիշե-
րային այցելուն՝ պահապանը՝ իր կնոջ
սիրահարն է, կը վճռէ սարսափելի վրէժ
մը լուծել: Գիշեր մը, ընթրիքէն վերջ,
կոմսը իր կնոջ կը հարցնէ թէ չուղե՞ր
իրեն ընկերանալ «օրպէս զի սպաննեմ ամէն
զիչեր իր հաւերը գողացող աղուէօին»:
Վայրկեան մը վարանելէ յետոյ, կինը կրն-
գունի ամուսնոյն առաջարկը: Կերթան
որոշուած տեղը եւ զարանակալ կը սպա-
սեն: Կարգանք գրքին այս մասը որ գե-
ղեցիկ կնոջ խոստովանութիւնն է. —

Յոնկարծ ամուսինս բռնելով ձեռքս, բոլորովին
փոխուած ձայնով ասաց. «Տեսնո՞ւմ էք ծառերի ետեւ
նրան»: Ես սկսեցի դիտել, բայց ոչինչ չկարողացայ
նշմարել: Էրվէն անընդհատ աչքերիս մէջ նայելով
սկսաւ դանդաղ բարձրացնել ճրագանը: Ես ինքս ես
պատրաստուում էի հրոցանա պարպել, երբ նկատեցի
երեսուն քայլաչափ հեռավորութեան վրայ լուսնու լու-
սով լուսաւորուած մի մարդու:

Ահա այդ էր աղուէսը: Կինը անմիջա-
պէս կը հասկնայ, կուգէ պոռալ, բայց
գնտակը կը սուրայ եւ գետին կը փռէ
անձանօթ այցելուն: Այլ սակայն, սպան-
նուողը՝ փոխանակ տանտիրուհիին հաւերը

դողնալու... աղախինին հաւերը կը գող-
նար ամէն գիշեր: Կոմսը՝ իր կնոջ սիրա-
հարը սպաննել կարծելով, իր աղախինը
սուգի մէջ ձգեւ էր: «Եւ հէնց այդ
վայրկեանից ես հասկցայ, որ պիտի ան-
հաւատարիմ գտնուիմ դէպի ամուսինս»:
այսպէս կը վերջացնէ զեղեցկութիւն՝ իր
խոստովանութիւնը:

Մորատանի միւս վիպակը — Հանգուց-
եայլին գաղտնիքը — որ ընտանեկան տը-
ռածի մը շուրջ կը դառնայ, նոյնպէս
թարգմանուած է ռուսերէնի վրայէն, հւ-
ընդհանրապէս զեղեցիկ թարգմանութիւն
մըն է:

Մի խոստովանութիւն, Պոլ Բուրժէի,
վէպիկ. — ինչպէս Մորատանը, նոյնպէս Բուր-
ժէի, տակաւին չպոյցած, մեր մէջ ու-
նեցած է իր թարգմանիչները: Իր գրա-
կանութիւնը յատկանշող տարրերուն վրայ
ալ քիչ թէ չատ խօսուած է, եւ ծանօթ
են իր հոգեբանական կնճռոտ ուսումնա-
սիրութիւնները որոնք անտարբեր թողլով
հասարակ ժողովուրդը աւելի կը հետա-
քըքրեն զարգացած բնթերցողը:

Դժբաղդաբար, ներկայ վիպակը կա-
րելի չէ լաւ ընտրութիւն մը հա-
մարել Պուրժէի աշխատանքին ուրիշ կարե-
ւոր գործերուն մէջէն: Մի խոստովանու-
թիւնը տկար նմոյշ մըն է: Թարգմանու-
թիւնը՝ ոչ նուազ տկար:

ԲՅՉ ԿԸՍՆ ԵՐԶՈՐԸ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՊԱՀԱՐՁԱՆ

(ՄԵԿԱՐԱՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ):

Գրեց ՊՕՏՐԻԱՍՔԱՆԹԻՆԸՐԻ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

(Շար. քիւ 2—6)

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ ՎՐԱՅ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

2. — Պայմանադրող կողմերուն միջեւ ազ-
գականութեան կամ սերտ խնամիրութեան
կապի մը չգոյութիւն:

27. — Ամուսնութիւնը արգելիւու աս-
տիճան մօտ խնամի կամ ազգական, եր-
կու անձերու միջեւ մարմնական միութե-
թիւնը ազգապղծութիւն է: Ուրիշ օրէնս-
դրութիւններէն մեծ մասին մէջ եղած էն
տարբերելով, Քրանսական պատժական
օրէնքը չի պատժեր ազգապղծութիւնը:
Ատոր իրրեւ պատճառ կը ցուցնեն ազ-
գապղծութեան ապացուցումին դժուար
եւ գայթակղալից բոլորը: Բայց այդ եր-
կու պատճառներուն ոչ մէկը եւ ոչ միւսը

գոյութիւն ունի երբ պսակ կատարուած
է: Գէթ այս պարագային համար պէտք
էր պատիժ մը որչափ էր:

[Շատ հին տեղեկութիւն, Եկեղեցական օրէնքը,
ազգականութեան կամ խնամիրական տեսակետով, ա-
մուսնական խիստ ընդարձակ արգելքներ դրած էր:
Դիմակոյմանն ազգականներուն մէջ ամուսնութիւնը
արգիւրած էր մինչեւ եօթներորդ աստիճան որ հի-
մակութեան քաղաքային օրէնքին հաշիւովը, ասանքը որ
երրորդ կը համապատասխանէ: Այս արգելքներուն, —
որոնք այսօր մեզի անհուշատի կերեւան, — միակ
նպատակը, Եկեղեցիին հասարակարգիւններ նուիրել
չէր, Թերեւս, ինչպէս կը պնդեն ոմանք, ստիպելով
աս ու ան որ լայնօրէն վնասուած Թոյլտուութիւններ
ձեռք բերեն: Մեծ արշաւանքէն ետքը ընդհանրին
մտածումը եղաւ Կոլուարի մէջ բնակող զանազան ցե-
ղերուն համաձուլումը առաջ բերել: Ազգականութեան
կամ խնամիրութեան վրայ հիմնուած ամուսնական ար-
գելքներու քաղաքատիրութիւնը, մինչեւ մէկ աստիճան
կրնար սատարել այդ նպատակին իրազորութիւն: Այս
արգելքները զննելով, Եկեղեցական օրէնքը հոգ ունե-
ցած է նաեւ ընտանեկան յարկին տակ մտքեր բար-
բերը ապահովել: Միեւնոյն յարկին տակ ապրող ազ-
գականներուն իրարու հետ ամուսնանալ կարենալու
յոյսը ի դեմք հանելը, զանոնք պատժապարտ յարա-
բերութեան մը գաղափարէն հեռացնել է: Բայց այս
տեսակետով, որ միակն է մեր արգի օրէնսդրին միտ-
քը զարգեցնող, պէտք է նուազ շուտ ըլլար արգելք-
ներու մասին, եւ երեւոյթներէն դատելով, կը բռնէ,
քաղաքային օրինադրքին պէս, արգիւն ծայրէ ծայր,
ուղղակի գիծով ազգականներու միջեւ, այսինքն զու-
կէ գաւակ, ծնողական ազգականութեան մէջ, ամուս-
նութիւնը, եւ դիմակոյմանն զիմին մէջ, երկրորդ եւ
երրորդ աստիճանի ազգականներուն մէջ: (Երրորդ եղ-
բայր, հորեղբայր, մօրեղբայր, հօտաբայր, մօրաբայր,
եղբորդի, քեռորդի) Բայց խնդիրը ուրիշ կողմ մըն
ալ ունի. պէտք է ուղարկուածն առնել նաեւ ցեղին
վատմարտումը որ բնախօսներուն կարծիքով, առաջ
կուգայ մօտ ազգականներու միջեւ կնքուած ամուսնու-
թիւններէն: Այս վերջին տեսակետով Թերեւս լաւ է
արգիւն նաեւ հարազատ հօրեղբորդիներու միջեւ
ամուսնութիւնները որոնք խիստ շատ անգամ ծնունդ
կուտան տխուր կամ խուլ-յամբ զաւակներով:]

Ազգականութեան կամ խնամիրութեան
համար չի թույլատրուած ամուսնութեան
արգելիչ պատճառները ցուցուած են յօդ.
161էն 164ի մէջ:

28. — «Ուղղակի գիծին մէջ, ամուս-
նութիւնը արգիւրած է ծնողներու ու զա-
ւակներու միջեւ, ըլլան օրինաւոր, ըլլան
բնական, ինչպէս նաեւ միեւնոյն գիծին
մէջ, խնամիրութեան միջեւ»: (Եօդ. 161)

Ազգակի գիծով ազգականներու մի-
ջեւ, ամուսնութեան արգելքը բացարձակ
է ուրեմն: Այս կանոնը օրինադրքներուն
մէջ անցնելէ առաջ գրուած էր արդէն ա-
մէն մարդու սիրտին մէջ:

Ազգակի գիծով ազգականներու կամ
խնամիրութեան համար եղած արգելքը, մէկ
ծայրէն միւս ծայրն է: — Ուղղակի գիծով
ազգական: Օրինակի համար, հայրը չի կրն-
ար ամուսնանալ աղջկանը հետ, մեծ-
հայրը՝ թոռանը, կամ անոր զաւակին, կամ
թոռան թոռանը հետ... — Ուղղակի գի-
ծով խնամիր: Օրինակի համար, կնկանս
մեռնելէն ետքը, չեմ կրնար ամուսնանալ
անոր մօրը կամ տարբեր ամուսնութեան
մը ծնած աղջկանը հետ:

Ազգակի գիծով ազգականներու ու
խնամիրներու միջեւ գրուած արգելքը

այնչափ մը բնական ազգականներու ու
խնամիրներու համար է որչափ օրինաւոր:
[Բնական ազգական: Օրինակի համար, մարդ մը
չի կրնար իր բնական աղջիկը կամ իր մանուկն բնա-
կան աղջիկը առնել:]

Բնական խնամիր: Օրինակի համար, բնական մանչ
մը չի կրնար իր հօրը մեռնելէն ետքը, անոր օրինա-
ւոր կնկանը հետ կապուել: Բայց կրնայ կարգուել ան
կնկան հետ որ հօրը հետ ապօրէն կենակցութիւն ու-
նեցած է: Իրաւ է որ հին օրէնքով, որ այս կէտին
վրայ Եկեղեցական օրէնքին աւանդութիւններուն հե-
տեւած է, ապօրէն կենակցութիւնը, կը հաստատէր
բնական խնամիրութիւն մը որ ամուսնութեան արգելիչ
պատճառ կը դառնար, ինչպէս օրինաւոր խնամիր-
ութիւնը: Բայց Եկեղեցական օրէնքը ու մեր հին օրէնքը
սրբազորուած են հիմա և այսօր օրէնքին մէջ կարելի
չէ գտնալ տեղ մը որ ապօրէն կենակցութիւնով խնա-
միրութիւն առաջ քաշը ապացուցանէ կամ զէջ այդ
խնամիրութեան, ամուսնական արգելքներ հանէ:

29. — Եօդ. 162, 163, 164 կր ներկայեն
դիմակոյմանն ազգականութիւնէն առաջ
եկած, ամուսնական արգելքները:

«Դիմակոյմի գիծին մէջ, ամուսնու-
թիւնը արգիւրած է եղբոր ու քրոջ միջեւ,
ըլլան օրինաւոր, ըլլան բնական, ինչպէս
նաեւ միեւնոյն աստիճանի խնամիրութեան
միջեւ»: (Եօդ. 162):

Օրինաւոր քրոջ եւ եղբորը եւ անոնք՝
որոնք ամուսնութիւնէ մը ծնած են, բնա-
կան քրոջ եւ եղբորը են անոնք որոնք
ապօրէն միութեանէ մը առաջ եկած են:
Օրէնքը, քրոջ եւ եղբոր ամուսնութեան
արգելքը, ամենաանդհանուր կերպով ար-
տայայտած ըլլալով, կը հետեւի որ այդ
արգելքը կը գորէ թէ՛ համամայր, կամ
համահայր, եւ թէ՛ հարազատ քրոջ-եղ-
բայրներուն միջեւ, ըլլան օրինաւոր ը-
լլան բնական:

Քրոջ-եղբոր աստիճանով խնամիրները,
տաքոր ու տալի են: Կնկանս մեռնելէն
ետքը, չեմ կրնար անոր քրոջը հետ կար-
գուիլ, կամ եղբորս մեռնելէն ետքը անոր
կնիկը առնել:

30. — «Ամուսնութիւնը արգիւրած է
նաեւ, հօրեղբոր կամ հօրեղբորը եւ քրոջ
ու եղբոր աղջկանը միջեւ, մօրաքրոջ ու
հօրաքրոջը եւ քրոջ ու եղբոր տղուն մի-
ջեւ»: (Եօդ. 163.) հօր մը կամ մօր մը
մեռնելէն ետքը, բնականօրէն հօրեղբայր,
մօրեղբայր, հօրաքրոջ, մօրաքրոջ՝ կրչուած
են անոնց տեղը բռնելու եւ իրենց քրոջ
կամ եղբոր զաւակներուն քով ծնողի տե-
ղապահութիւն բնելու: Ատկեց առաջ
կուգայ ամուսնութեան մասին օրէնքին
գրած արգելքը:

[Միեւնոյն շարժառիթը ալ տեսիլ ունի կը տա-
րածեմք մեծ-հօր կամ մեծ-մօր քրոջ կամ եղբոր ամ-
ուսնութիւնը, իրենց քրոջ կամ եղբոր ծնունդներուն կամ
ծնունդներէն հետ: Բայց այս մասին որոշ բան մը
չիկայ օրէնքին բնադրին մէջ և խնդիրը վէճի տակ է:

Վնասակատեանն ալ իրաւունքով վնաս է որ
ամուսնութիւնը ներքի է հօրեղբոր ու մօրեղբոր և
բնական եղբորաղջկան, ինչպէս նաեւ մօրաքրոջ ու
հօրաքրոջ և բնական քեռորդիին հետ: (Բնական եղ-
բորաղջիկ, կամ քեռորդի, եղբորս կամ քրոջս բնա-
կան աղջիկը կամ մանչն է): Եւ իրաւ արդ, յօդ. 163ի
մէջ ալ չենք կրնար գտնալ օրինաւոր կամ բնական
բառերը, որոնք զոյուծին ունին նախորդ յօդումներ:

